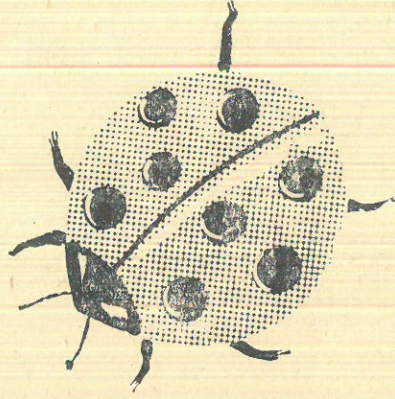

1966 yılı
Sizce
Uğur Getirecektir

YENİ YILDA

12
MİLYON

büyükçekilişlere iştirâk için
Bütün Tasarruflarınızı
T.C. Ziraat Bankasında toplayınız.

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basım: 7615 — A. 33—67)

160

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

HAZİRAN 1966

İÇİNDEKİLER: //

Elişlerinden Yana ...	Mehmet ÖNDER
Yunus Emre ve Şikâri Tarihi ...	Cahit ÖZTELLİ
Akdağmadeni'nden Atasözleri ve Deyimler ...	Avni YÜKSEL
Millî Folklor Enstitüsü Kuruldu ...	T. F. A.
Eski Oğuz Kalıntısı: Hemşenliler ...	M. Fahrettin KIRZIOĞLU
Folklorcularımız : Kemal Özer ...	Bora HİNÇER
Türkiye'de Bir Alman Folklorcu : A. Rüstow	M. SERÇİNLIOĞLU
Yurdumuzun Şifalı Suları ...	Dr. Feridun FRİK
Kitaplar Arasında : «Atasözleri ve Deyimler»	İhsan HİNÇER
Ardanuçlu Âşık Efkarî (2) ...	A. Emin ARSLAN
Sultan Gelin ile Haççe'nin Ağacı ...	Nebi DADALOĞLU
Kandıra'dan Masallar: Fatmacıkla Tokmacık ...	Numan KARTAL

VIII. HALK OYUNLARI BAYRAMI — YUGOSLAV
FOLKLOR BİRLİĞİ KONGRESİ ...

BİZE GELEN KİTAPLAR

Sayı : 203

Kuruş 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜR DEĞİŞİ

161

ANADOLU BANKASI

SİZİN EŞİNİZİN
ÇOCUKLARINIZIN
kısacası

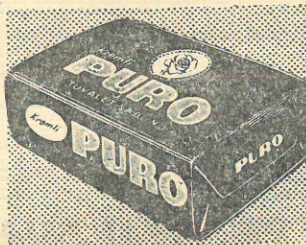
AİLENİZİN BANKASIDIR

(Folklor: 68)

cildi temizler... besler...
korur... çiçek gibi taze
ve kadife gibi yu-
muşak yapar... cazibe
ve güzelliğinizi artırır.

**BOL KÖPÜKLÜ
NEFİS KOKULU**

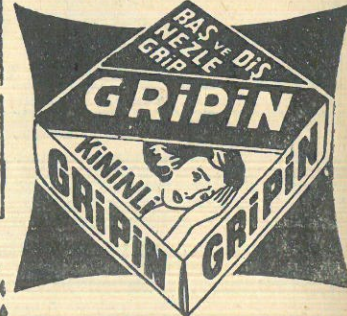
Terkinde krem has-
saları bulunan PURO
TUVALET SABUNU

100 DE 100 SAFTIR

BAS

AĞRILARINA KARŞI

GRIPIİN

faydalıdır

GRIPIİN

4 saat ara ile günde
3 adet alınabilir.

(Yeni Ajans: 3991 - 70)

Baskı Ta: 22-6-1966

B. D. Adıyay
18. IX. 1967

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 203

HAZİRAN 1966

VİL : 17 - CİLT : 10

Elişlerinden Yana

Yazan : Mehmet ÖNDER

Türk kadını ve genç kıızı, düşünür, şekiller yapar, çizgiler çizer, bunlara çeşitli renkler katarak her birine bir anlam verir. Sonra bu anlamlı şekilleri, süsleri, halısına, kilimine, yağlığma, çorabına, iç çamaşırına varıncayadek işler. Bunlar olur bir kitap. Bunlara denir el-işleri...

Genç kız, köyünde, kentinde, gözüünü açıp, çevresinde, bıyıkları henüz terlemiş yağız delikanlıları gördü mü, çabaya düşer, çeyizini hazırlar.

Ya tezgâhtadır, halı - kilim dokur, ya gergefin başına geçer, gönlünü dile getirir. Ortası havuzlu bir çiçekli bahçede gaga gaga ya vermiş iki kuş, bu onun dünyasıdır. Adını çoktan koymuştur, işlediğinin: Karasevda!... Tel sırmalar yağlıkta boynu büyük servisi olur.

Bu hayat ağacının çevresinde kuşlar kanat çırpılmaktadır. Adı var bu motifin: Al beni! Yoksa alırlar beni...

Konuşur da konuşur, el işlerindeki çiz-

giler, nakışlar. Bu, Anadolu'nun aşkla dolu yüreği, sessiz dilidir. Onun üzüntüsü neşesinin dili, neşesi üzüntüsüdür.

Gerçek Anadolu'yu, Anadolu san'atını anlamak için, onun dilini bilmek gerek. Nakışları, renkleri okumak gerek... Bu köklü sanat geleneği, bu semboller dünyası o zaman daha çok değer kazanacak, daha iyi anlaşılacaktır.

Bu konuya eğilmiş bir yabancı, Dr. Bernhard Dietrich: «Anadolu işlemeleri» adlı eserinde, bakınız ne diyor:

«Bu tetkik seyahatini, çeşitli yönlerde, yeni bir zenginlik vereceğini ümit ederek yaptık. Aldanmamışız. Eski Türk işlemele-ri, Avrupa ile Asya arasındaki kültür bağlarımızın kudretini ortaya koyar niteliktedir. Anadolu sanatı, batıyı da etkilemiş bir semboller sanatı olarak Türk kadınının elinde daha çok dile gelmektedir.»

Bilmem, daha fazla bir şeyler söylemek gerekir mi?

Yunus Emre ve Şikâri Tarihi

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

Birkaç yıldan beri Yunus Emre, günün konusu olup gidiyor. Bunun nedeni iki kaynaktan geliyor. Dört beş yıl önce Karaman'da bir dernek kuruldu: YUNUS EMRE DERNEĞİ.

Bu derneğin yöneticileri, ünlü ozan Yunus Emre'nin Karaman'da yattığını, oralı olduğunu ileri sürdüler. Yıllar geçtikçe iddialarının şiddetini artırdılar. Buna karşılık daha önce Eskişehir'de kurulmuş olan Yunus Emre Derneği, Karamanlıların karşısına çıktı. İş gittikçe kızıştı. Her iki dernek de birer dergi çıkarmaya başladı.

Bu arada ben yepyeni bir iddia ortaya attım; dedim ki, Yunus Emre, eldeki belgelere göre Eskişehir'li'dir ve orada yatmaktadır, ama Karaman ile de yakın ilgisi vardır. Yunus Emre, Karamanoğlu İbrahim Beyden parasını vererek iki otlak satın almıştır, ayrıca Eskişehir'de de bir çiftliği vardır. Koyun sürüleri vardır, koyun ticareti yapmaktadır. Bunları gösteren belgeler Hazine-i Evrak'tadır. Bunların inkârı mümkün değildir. Yunus'un Karaman ile ilgisi ortaya çıkınca, elimizde bulunan ve fakat bugüne değin Yunus bakımından kimsenin dikkatini çekmeyen bir eser var. Bu eser, bir Karamanoğulları tarihidir. Alâeddin Ali Beyin emriyle Yarcanı adında bir şaire yazdırılmıştır. Aslı manzum ve Farsçadır. Bugün ortada yoktur. Bu eseri on altıncı yüzyılda Şikâri adında bir yazar Türkçeye çevirmiştir ki elde olan budur, nesirdir. Eser Şikâri Tarihi adıyla anılmaktadır. Bu kitabı 1946 da Konya Halkevi bastırmıştır. Bu eser tam bir tarih değildir, tarih yılları yoktur. Şehname niteliğinde bir «Halk vekayinamesi» dir. Bir takım yanlış ve sakat yerleri de vardır. Ama bu yanlışlıklar yalnız bu esere özgü değildir. Hemen hemen bütün eski tarih kitaplarında bu durum göze çarpar. Ve bundan dolayı bu eserlere kimse «uydurma» demez, diyemez. Hacı Bektas Vîlâyetnamesi gibi, Sipehsâlâr, Eflâkî gibi sıkı bir eleştirmeye davanmayan eserleri kaynak gösterenler Şikâri'ye uydurma diyemezler. Ben bu eseri inceliyerek şu sonuca

vardım: Burada uzun uzun açıklamalara girişmeyerek kısa bir özetle yetineceğim. Asıl geniş araştırma ve incelemelerimi başka zamana bırakıyorum.

Yunus Emre, Karaman ile ilgi kurduktan sonra, Karaman sarayında büyük saygı görmüştür. Ömrünün son yıllarında Karamanoğullarının siyasal hayatına da karışmıştır. Şehzade ve beylerden bir ikisinin de şeyhi olmuştur. Bunda Karamanoğulları'nın da çıkarı vardır. Yunus Türkmen'dir. Toros dağlarında, özellikle Bulgar dağında oturan Türkmenler, Karaman'ın askerleridir. Bunlar üzerinde tarikat yolu ile de etki (nüfuz) si olan Yunus sözünü geçirten bir şeyhidir. O çağın gereği olarak şeyhlerin geniş halk toplulukları üzerinde etkisi vardır. Onun için Karaman Beyleri Yunus'u tutmaktadırlar.

Lârende (Karaman) şehrinde otlakları olan Şeyh Yunus zengin bir kişidir. Orada bir zâviye ve cami yaptırmıştır. Bir ara Beyler iktidar kavgasına tutuşmuşlardır. Alâeddin Bey dışarda savaşta iken, şehirde bir hükümet devirmesi yapılır, Şeyh Yunus da bunlar içindedir. Alâeddin Bey dönünce iktidarı yeniden ele geçirir, suçluları yakalar, zindana atar. Bir süre sonra suçluları affeder. Aradan bir zaman daha geçer. Alâeddin Bey yine dışardadır. Bu kez yine aynı şehzade ve devlet adamları bir kere daha hükümeti ellerine geçirirler. Sonunda Alâeddin Bey yine iktidarı ele alır, suçluları halk önünde yargılar ve kâfalarını uçurur. Bunlar arasında Şeyh Yunus da vardır. Böylece başarısız iki hükümet darbesi sonunda büyük ozan hayatını bitirir. Oğulları, babalarını kendi zâviyesine gömerler. Daha sonra siyasal hava yatışınca babalarının kemiklerini Sarıköy'e getirir, orada şimdiki mezarına gömerler.

Böylece yüzyıllar boyunca halk arasında Yunus Emre'nin Karaman'da bulunan makamı ziyaret edilir ve orada yattığı söylentisi sürer gider.

Bunun böyle olduğunda benim dayandığım belgeler arasında önemli yer tutan, Yunus'un Karamanoğlu İbrahim Beyden otlak satın aldığını bildiren Hazine-i Ev-

rak kayıtlarından sonra Şikâri Tarihi'dir.

Yukarıda da söylediğim gibi, aslı Farsça ve manzum olan, önceleri Karaman Tarihi diye tanınan bu eseri yazan Yarcanı kendi zamanından öncelerini başkalarından ve görenlerden, daha eski devirleri de gelen rivayetlerden, kendi zamanını da görerek yazmıştır. Yunus'la ilgili kısımları görmüştür. Yalnız şurasını unutmamak gerekir ki bu eser tam bir tarih olmaktan çok, Şehname niteliğinde, yarı destan havası içinde kaleme alınmıştır. XVI. yüzyılda Şikâri adındaki bir yazar, yine halk dilyle yani sade bir dille Türkçeye çevirmiştir. Şikâri Tarihi'nin yakın zamanlarda uydurulmuş olduğunu sayın Abdülbaki Gölpınarlı ileri sürmektedir (bk. Yunus Emre ve Yattığı Yer, Eskişehir Yunus Emre Derneği Yayınları no. 5).

Biz, Şikâri Tarihi'nin uydurma olmadığı kanısındayız. Bunun ispatlayacak tanıklarımızı aşağıda sıralıyoruz:

1. Necip Asım Bey, Şikâri Tarihini inceleyen uzun bir yazı yazmış ve hiçbir işkile kapılmamıştır (İkdâm, sayı 8842).

2. Ali Emiri Efendi aynı gazetede yine Şikâri Tarihini inceleyen yazısında hiç bir zaman uydurmalığından söz etmiyor. Eseri değerli buluyor (8876, 1337).

3. Ünlü tarihçi Halil Edhem Bey de Tarih Encümeni Mecmuasındaki «Karaman Oğulları hakkında vesaik-i mahkûke» adlı yazısında hiçbir şüphe göstermiyor, üstelik sık sık Şikâri Tarihinden yararlanıyor, onu kaynak olarak gösteriyor (Osmanlı Tarih Encümeni Mecmuası, sayı 11, 1328).

4. Ünlü bilginlerimizden Bursalı Tahir Bey de Şikâri Tarihini incelemiş, Halil Edhem Bey'e bir özetini göndermiş, daha sonra kendisinde bulunan bir Şikâri nüshasını incelemek üzere göstermiş ve böylece ondan hiçbir şüpheye kapılmamıştır. (bk. 3. maddede gösterilen kaynak çıkması).

5. Sayın Fuat Köprülü Şikâri Tarihi için «Karamanlılar için değil, onlarla muasır bütün Anadolu beylikleri için de fevkalâde haiz-i ehemmiyet olan bu eser hakkında biraz malûmat vermeyi lüzumlu görüyoruz» diyor. O da verdiği uzun bilgi yanında bir şüpheye düşmüyor. (bk. Türkiye Mecmuası, ikinci cilt, 1926, s. 27», dip not 1).

6. Yine Fuat Köprülü «Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları» adlı makalesinde Şikâri Tarihine dayanarak, Dehhanî'nin bir Selçuk Şehnamesi yazdığını kabul ediyor (Belleten, Türk Tarih Kurumu, c. VII, s. 396, 1943).

7. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi adıyla dört cilt bir Osmanlı tarihi yazan İsmail Hâmi Danişmend kaynak olarak Şikâri'den yararlanmış, Şikâri'yi Karaman Tarihi yazarı olarak kabul etmiştir. (bk. adı geçen tarih, c. 1, s. 491 ve 36, 65, 72, 73, 112, 114, 115, 304. Türkiye Yayınevi, 1947).

8. İslâm Ansiklopedisi'nin Karamanlılar maddesinde de Şikâri Tarihi ana kaynaklardan biridir.

Yukarıya aldığımız tanıklar listesini daha da çoğaltabiliriz. Ama, Şikâri Tarihini uydurma diye, kabul etmek istemiyenlerin biraz daha dikkatli olmalarını dileriz. Eğer verdiğimiz kaynaklar kendilerini kandıramamış ise, daha başka tanıklar gösterebiliriz.

Şikâri nüshaları:

1. Osmanlı Müellifleri yazarı Bursalı Tahir Bey nüshası.

2. Ali Emiri nüshası. Hacı İzzet Paşa merhumun kitapları arasından çıkmıştır. Şimdi İstanbul Millet kütüphanesindedir.

3. Eski D, D. Yolları müfettişlerinden Konyalı İzzet Koyunoğlu'nun müzesindeki nüsha.

4. Konya Valisi Arifi Paşa (h. 1274 - 1331) nın Karaman'da İbrahim Aczi'ye kopye ettirdiği nüsha, şimdi İstanbul Üniversitesi kütüphanesindedir.

5. Berlin'de bulunan nüsha.

6. Konya Millî Kütüphanesinde bulunan nüsha.

Bir ikisi yeni kopye olsa da uydurma bir eserin bu kadar çok nüshası nasıl olur, diye düşünmek de gerekir. Hele Arifi Paşa nüshasından çok önce — ki bu nüshaya müstensihî kendiliğinden bazı notlar katmıştır ve bu yüzden bazı şüpheleri üzerine çekmiştir — bilinmektedir.

Bütün bunlardan sonra muarızlarımız hâlâ kanmamışlarsa, şimdi son bir kaynak göstereyim: Bu kaynaktan sonra herhalde söylenecek söz bulunamayacaktır. Kaynak şudur:

Aslı Arapça olan ve Sultan Üçüncü

Mehmet zamanında Derviş Ahmet Efendi tarafından yazılan Osmanlı Tarihi. Adı «Sahaif-ül Ahbar» olup, «Müneccimbaşı Tarihi» diye tanınan ve Lâle Devri şairi meşhur Nedim tarafından Türkçeye çevrilen eserin kaynakları arasında bir de şu kaydı görüyoruz: «Karaman Tarihi (Fârisî tarihlerinden).»

Müneccimbaşı, tarihini on yedinci yüzyılda yazmıştır. Demek o zaman Şikârî Tarihinin aslını görmüş ve ondan yararlanmış. Bu kesin tanık karşısında da susmak istemiyenlere kendi görüşümüz dışında ünlü bilginlerimizin düşüncelerini gösterelim:

Yukarıda andığımız Halil Edhem Beyin makalesinden: «Müneccimbaşı'nın Câmi-üt Düvel'de âlâ tarik-ül ihtisar Arapçaya bitterceme derc eylediği Şikârî'nin Karaman tarihinden her nasılsa son zamanlarda bir nüshası bulunarak Karamanoğullarına dair şimdye kadar bilinmeyen ve ekseriya tarihlerimizin haberlerine makûs olan bazı malûmatı muhtevel olduğu anlaşılmıştır.»

Yine yukarıda 6. maddede anılan Köprülü'nün makalesinden: «Eski tarihçilerimizden yalnız Münecimbaşı'nın görüp is-

tifade ettiği bu Şikârî tercümesi, iptida Halil Edhem tarafından Karaman kitabelerine ait tetkiklerde kullanılmış olup... (Belleten).

Bütün bu saydıklarımızdan sonra sayın Abdülbaki Gölpınarlı'nın gerçeği kabul etmemesi için hiçbir sebep kalmaz sanırım. On yedinci yüzyılda Münecimbaşı'nın gördüğü bir eseri «uydurma, düzme» diye iddia etmekte direnmek, artık kimseyi kandıramaz. Bütün bunların yanında eserin dili şüpheleri yenmek için bir ölçüdür. Bugün hiç kimse bu dili taklit edemez. Ne denli uğraşılsa bir yerinden sırtır. Oysa, uydurma denilen bu eserde böyle bir ipucu bulamıyoruz. Gölpınarlı bunu herkesten iyi bilir, çünkü bu işlerin uzmanıdır. Dil konusuna dikkatini dileriz.

Gölpınarlı, yukarıda adı geçen broşüründe (s. 16) diyor ki: «Görülüyor ki kitap, tamamiyle masal tarzındadır; başsız, ayaksız hikâyelerden meydana gelmiştir; yersiz yurtsuz vak'alar, ayrı tarihlerde ve ayrı yerlerde yaşayan veyahut hiç doğmayan şahıslar birleşmiştir; düzme bir kitaptır.»

Sayın Gölpınarlı, Yunus'un Sarıköylü olduğunu ve kendi söylediklerinin dışında başka bir şeyin kabul edilemeyeceği kanısına o denli bağlanmış ki bu inançla her şeyi reddetmekte ve ön yargılara (peşin hükümlere) sıkı sıkıya bağlanmaktadır. Elimizdeki eser bir kere tam bir tarih değildir. Bir «şehname» dir. Bu nitelikte bir eserde, tarih yılları bulunmayacağı gibi, olaylara bir destan havası verilecektir. Kahramanlar mübalâğalı anlatılacaktır. Adlarını başka kaynakların vermediği kişiler de yer alacaktır. Bazı karışıklıklar olacaktır. Bu eserde bunlar vardır. Ama, dediğimiz gibi bu eser, bir halk destanı, bir şehnamedir. Kaldı ki Âşık Paşa Oğlu Tarihinden başlayarak hangi güvenilir tarihte bu gibi çelişmeler yoktur? Tarihle az çok ilgisi olanlar bunu pek iyi bilirler.

Eserin, Alâeddin Ali Bey zamanına kadar olan bölümü halk arasında söylenip gelen rivayetlerdir. Pek tabii olarak bunlarda bazı çelişmeler olacaktır, doğmadığını sandığımız kişiler yer alacaktır. Ama iş böyle diye, eseri baştan aşağı inkâr et-

Akdağmadeni'nden Atasözleri Ve Deyimler

Derleyen : Avni YÜKSEL

- 1 — Eşek kurdu görünce eniştem geliyor dermiş.
- 2 — İyi gün ağartır, kötü gün karartır.
- 3 — Sen övme, işin övsün.
- 4 — Yılanın sevmediği ot gelir deliğinin ağzında bitermiş.
- 5 — Görmemişin bir oğlu olmuş da çekmiş kıçını koparmış.
- 6 — Kör bıçak ele, kötü kadın dile yavuz olur.
- 7 — Suyu döğ döğ yine sudur yine sudur,
- 8 — Er evlenen döl, er kalkan yol alır.
- 9 — Taş atıp pisliği üzerine sıçratma.
- 10 — Değirmenden gelenin eline bakarlar.
- 11 — Taş atıp kolun yorulmadı ya.
- 12 — Haklı söz hacı emmiyi eşeğe bindirir.
- 13 — Yoğurdum kara diyen olmaz.
- 14 — Bahşış atın dişine bakılmaz.
- 15 — Körün istediği bir göz, Allah vermiş iki göz.
- 16 — Ağır otur batman getir.
- 17 — Yeğni (hafif) yongayı yel götürür.
- 18 — Düşünerek konuş baltayı taşa vurma.
- 19 — İş sabahın aş sabahın.
- 20 — Öksüzün eteğine kavurga koyduk. «vay eteğim yandı» dedi.
- 21 — Tırnağı olmayan kamga ile kazınır.
- 22 — Tekkeyi bekleyen çorbayı içer.
- 23 — Allah'ın umdurmadığını (ondurmadığını) Peygamber deynekle kovalar.
- 24 — Kiminin devesi, kiminin duası.
- 25 — Günde gelene kül döşerler, ayda gelene gül döşerler.
- 26 — Dilin yorulana kadar elin yorulsun.
- 27 — Çocuğu işe sal, ardından da kendin git.
- 28 — İğnenin deliğinden Kâbeyi görmüş.

mek «insafsızlık» değil midir?

Alâeddin Ali Bey devri, yazarın kendisinin gördüğü, içinde yaşadığı olaylardır. Bunlar arasında Yunus'un da karıştığı iki kere hükümet devirme olayı ve sonunda cezalandırma da vardır. Başka kaynaklarla ve kitabelerle uygunluk gösteren böyle bir eseri inkâr ederken, o yerde hiç insafın yeri yok mudur?

Menakıbname, Vilâyetname gibi eserlerden ipuçları çıkarmaya çalışanlar, doğruluğu bilginlerce kabul edilen bir eseri sırf ön yargıya kapılarak bile bile inkâr ederlerse, onlara kimse inanmaz. Farsçası bozuk birkaç şiir ret için yeter mi? Belki yazarın bir halk adamı oluşu, onu o kadar farsçaya sahip kılmıştır. Her tarih yazarının, hele bir destan yazarının muhak-

kak bilgin mi olması gerekir? Şikârî Tarihinin dili on altıncı yüzyılın dilidir. Ali Emirî ve Gölpınarlı'nın dediği gibi Şikârî, Diyarbekir livası emiri Hasan Beyin oğlu Ahmet, yahut Haydar Şikârî'dir. Ölümü için gösterilen (1506) ya da (1584) tarihlerinin ikisi de olabilir. Eserin dili gözönüne alınarak, ikinci tarihin daha akla yakın olacağı düşünülebilir. Ama, Şikârî'nin böyle bir eser çevirdiğini tezkereler yazmıyor. Tezkereler her şeyi yazarlar mı?

Bunun nice örnekleri vardır. Bunları bile bile red sebebi olarak ileri sürmek de insafsızlık olmaz mı?

Yukarıdan beri saydığımız tanıklar gösteriyor ki, Şikârî Tarihi uydurma değildir. Şeyh Yunus da bu eserin içinde görülmektedir.

SÖT VEREN ANNELER.
KANSIZLIK, ZAFİYET
KLOOROZ, İSTAHSIZLIK
SIRACA VE NEKAHAT
İÇİN

“Millî Folklor Enstitüsü”, Kuruldu

Geçen sayımızın başyazısında, İhsan Hınçer’in geniş şekilde tafsilatını verdiği Folklor Seminerinden sonra, hazırlanan protokol çerçevesi içerisinde Millî Eğitim Bakanlığınca bir «Millî Folklor Enstitüsü» kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır.

Şimdilik Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, dolayısıyla Kültür Müsteşarlığına bağlanan Millî Folklor Enstitüsü’nün başına müdür olarak tanınmış folklorcularımızdan edebiyat öğretmeni Cahit Öztelli getirilmiştir.

Hâlen ilgililer, Millî Folklor Enstitüsü’nün bir an evvel faaliyete geçebilmesi için bina aramaktadır. Binanın, Kızılay civarında merkezî bir yerde bulunmasına çalışılmaktadır. Daha sonra, müdür yardımcıları ve personelin tayinleri yapılacak ve program dairesinde faaliyete geçilecektir.

Bundan bir müddet önce kurulan, başarılı bir hamle ile asırlık kitaplıklar seviyesine ulaşan Millî Kütüphane’den sonra, Türk Millî Folklor Enstitüsü’nün de kısa zamanda ülküsüne erişeceği, şüphesizdir. Millî Kütüphane gibi, Millî Folklor Enstitüsü de Adnan Ötügen’in gayret ve emeği sayesinde gelecek, kendisine düşen görevi yerine getirecektir.

Millî adına layık olmasını dilediğimiz Enstitü,

Türk halkının âdetlerini, an’anelerini, örf ve harisiyle çeşitli folklor zenginliklerini belgelerle tesbit edecek, Türk ve Dün-

Adnan ÖTÜKEN

ya ilim âlemine takdim edecektir.

Millî Eğitim Bakanı Orhan Dengiz başta olmak üzere, aynı Bakanlığın Kültür Müsteşarı Adnan Ötügen’i bu değerli hizmetlerinden dolayı diğer hizmetli geçen ilgililerle birlikte tebrik eder, Enstitü’ye ve onun ilk müdürü Cahit Öztelli’ye başarılar dileriz.

Kırk yıldan beri bütün folklorcuların, kurulmasını beklediği Enstitü, Türk Milletine kutlu olsun!

★

8. Halk Oyunları Bayramı

Türk Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisinin düzenlediği 8 inci Halk Oyunları Bayramı, bu yıl 1 - 10 Temmuz arasında, İstanbul’da Açık hava Tiyatrosunda yapılacaktır.

Bu bayrama çoğu İstanbul’a hiç gelmemiş e-

kipler, görülmemiş oyunlarla katılacaklardır. Bayramın bir özelliği de şimdiye kadar erkek ekipleri ile gelen Urfa, Bitlis ve Edirne’nin bu sefer kadınlı gelmeleri, Silifke ekibinin de yalnız kadınlardan kurulu olmasıdır.

İstanbul’a ilk defa gelen Çankırı’nın Eldivan Şabanözü, Eskipazar ekipleri ile Kastamonu ve Safranbolu ekipleri de Sinsin oyunu, Tura oyunu, Cirit oyunu, davullu köçek oyunları, Bozlak, Aşkapa, Çırdak gibi çeşitli yeni oyunlar getireceklerdir.

Ayrıca Silifke’nin Kırtıl köyünden gelecek kadınlı - erkekli Yörük ekibi de ilk defa olarak iki semah gösterecektir.

Bayrama İtalya’nın dünyaca tanınmış bir oyun ekibi de yeni bir renk katacaktır.

★

Yugoslav Folklor Birliği XIII. Kongresi

Yugoslav Folklor Birliği tarafından düzenlenen 13 üncü Folklor Kongresi, 15-21 Eylül 1966 tarihleri arasında Makedonya’da, Doyran (Dojran) da toplanacaktır. Bu kongreye dergimizin sahibi İhsan Hınçer de Yugoslav Folklor Birliği Başkanı Dr. Galaba Palikruşeva tarafından davet edilmiştir.

Kongre, 1) Makedonya Folkloru, 2) Bugünkü yaşayış şartları karşısında folklor, 3) Halk geleneğinde doğuş mitos’u, konularını ele alacaktır.

Horasan - Hemedan Yoluyla Doğu Anadolu’ya Gelen :

Eski-Oğuz (Arsaklı-Part) Kalıntısı Hemşenliler

Yazan : KIRZIOĞLU M. Fahrettin

Büyük şehirlerimizde en çok fırıncılık pastacılık, otelcilik ve ikinci sırada da terziilik, kunduracılık ve benzeri esnaflık işleri yaparak geçinen Hemşenli/Hemşinli denilen boya mensup köylülerin öz yerleri, Rize ile Artvin illerimizin Karadeniz’e bakan komşu bölgeleridir. Göçmen olarak da Erzurum’un İspir ve Tortum ilçeleriyle Sakarya Adapazarı ve Kocaeli/İzmir köylerinde çiftçilik yaparlar. RİZE’nin Çayeli (eski: Mapavri), Pazar (eski: Atine) ve Ardaşen ilçeleri ile, ARTVIN’in Hopa ilçesinde kıyıda uzak ve derebaşları ile yaylâya yakın köylerde yaşayan Hemşenliler, sağlam Müslüman, temiz Türk ve uysal, çalışkan ve yaylâcı, koyunculardır. 45-50 köyde yaşayan Hemşenlilerin şehir ve kasabalara yayılanları ile birlikte, 30 binin üstünde nüfusları vardır.

Yurdumuzdaki öteki boy ve uruklarımız gibi, Üniversitelerimizin ilgili Fakülte ve Enstitüleri Hemşenliler üzerine de hiçbir araştırma ve inceleme yapmamıştır. Aydınları çok ve imkânları bol olan Hemşenliler de, kendilerini tanıtmayı, gerekli görmemişlerdir. (★) Ancak, İstanbul Üniversitemizin Edebiyat Fakültesi, tercüme yoluyla iki Rus Profesörünün «Hemşinler» üzerine yaptığı bir inceleme ile bir makalesinden bahsedebilmiştir. Rusların, «böhlücü ve ayırıcı siyaseti» ne uyan ve politik ülküler güden her iki profesörün yazılarından aktarma yapılırken de, körikörüne tercüme ile yetinilerek, Hemşenliler için «Müslüman Ermeni» denilme gafletine düşülmüştür!. Türkiye’de bir «İlim Akademisi» veya bunun yerini tutan bir otoriteli müessesese bulunmadığı için, Devlet adına ve Millî Eğitim Bakanlığı eliyle çıkarılan «TÜRK ANSİKLOPEDİSİ» nde bile, «Millî - Misak»ımıza giren Anadolu bölgesinden «Acara» halkı için «Türk olmayan soydan» ibaresi, tercüme yoluyla

(★) Hemşenli aydın gençlerin Ankara ve İstanbul’da çıkardıkları «Hemşin» adlı dergilerinde, türlü bölümlerde güzel bilgiler verilmişse de, köklere, tarihe ve folkloraya yarar hususlar ele alınmamıştır.

yazılıp, yayılabilmıştır!... Her iki iddia da, ilme ve gerçeğe aykırıdır; Moskof icadı görüş ve düşüncelerdir. 1945 ve 1946 da resmen bizden Kars-Ardahan ve dört Karadeniz ilimizi koparmak isteyen Sovyet Rusya’nın, 1952 de basılan «Büyük Sovyet Ansiklopedisi» nde «Gruziya - Gürcistan» maddesinde bile, Ardahan ile Çoruk boyu ve Trabzon şehri ile buradan Çoruk ağzına varınca Karadeniz kıyılarımız «Türkiye - Gürcistan» adıyla anılıp, Gürcistan’a katılması gereken yerler arasında gösterilmiştir. Daha 1926 da Hamdullah Suphi Tanrıöver’in dediği gibi, Türklüğü bölüp ayırarak yutma bakımından, «Çarlığın dünkü Kara-Moskof’u ne ise, Sovyetlerin’in bugünkü Kızıl-Moskof’u da odur.»

Yukarıda anılan Edebiyat Fakültemizce tercüme yoluyla iki Rus profesörün «Hemşin» ler üzerine yazdıklarından söylenile bahsedilmiştir: Anası Gürcü olan ve «Kafkasya»daki yerli kavimlerin Turanlılık köklerini örtbas etmek için «Yafetholoji Mektebi» ni kurarak bu uğurda Sovyet politikasına uyan nazariyeler ileri süren Rusya İlimler Akademisi üyesi Prof. Nikola MARR’ın, 1925 te Leningrad’da basılan «Rusya İlimler Akademisi Asya Müzesi Katındaki MÜSTEŞRİKLER HEYETİ DERGİSİ» nden alınarak, 1928 de eski yazı ile İstanbul’da çıkan «Türkiyat Mecmuası»nın II. cildinde (s. 591), bu politik profesörün «Hemşin lehçesine dair materyaller» inden bahsedilmiştir.

Çarlık hariciyesine mensup koyu Rus milliyetçisi ve eski diplomat Vladimir Minorsky’nin, Rus görüş ve iddialarına göre yazdığı Türkiye ve Önasya’yı ilgilendiren makalelerini düzeltme ve değiştirme yapmadan, olduğu gibi tercüme ederek türkçe «İslâm Ansiklopedisi» ne geçirilen İstanbul Edebiyat Fakültesindeki «İslâm Ansiklopedisi Tahrir Hey’eti» nin olduğu gibi aktardığı (1955 te çıkan) bu ansiklopedinin 69. fasikülündeki «Lazlar» makalesinde (s. 26), «Hemşin» ler de anılmaktadır. Gerek 1928 de «Türkiyat Mecmuası»nda, gerekse 1955 te «İslâm Ansiklopedisi» nde Edebiyat Fakültemizin

Rus görüşünü aynen kabul ederek «Hemşinleri, İslâmlaşmış Ermeni» diye göstermesi, aşağıda görüleceği gibi, ilme ve gerçeklere aykırıdır.

1952 de basılan «Dede-Korkut Oğuznâmeleri I. Kitap» (İstanbul) ve 1953 te çıkan «Kars Tarihi I. cilt» (İstanbul) ile 1964 te Ankara'da yayımladığımız «Kürtler I. bölüm» adlı üç kitabımızda, belge ve kaynakları da anılarak, «Armenya (Ermenistan)» ile «Ermeni Tarihi» nin içyüzü ve gerçek mahiyeti anlatılmıştır. En çok «Kars Tarihi» nde, İslâmlıktan önceki Yukarı-Kür boylarındaki «Gogarlar - Kukar'k», Üç-Oklu «Orbelli - Şamşol-delî», «Çin-Çavat» ve «Çavaklar» m; Çoruk boyundaki: «Kulki-Kolklı», «Taok - Tayk - Tao», «Tukharis-Tokharlu», «Scythen», «Saspyrith» (İspirli), «Barkhar - Bulgar» ve Trabzon ile çevresindeki «Khal dea-Khald» (Urartulu) gibi etnik varlıkların Turanlılık ve Türklüğü; «Arsaklı - Part» ların, Eski - Oğuzlar'dan ve Dede - Korkut destanlarını bırakan Türkmanlar oldukları; Muş-Bitlis illeri bölgesindeki «Çinistan» (Kaşgar) bölgesinden göçme «Mamikonlu» (Kara-Konak - Karakoyunlar) uruğunun Kun/Hun Türkleri'nden geldiği ispat edilmiş; «Düz-Ermeni» denilen Gregoryen mezhebinin Horasan'dan gelme bir Arsaklı kolundan Anak Beyoğlu Aziz - Greguvar tarafından kurulduğu anlatılmıştır.

«Armenya/Ermeni» adının ise, önce «yüksek-ülke/Yukarı» anlamına coğrafya bölgesi olduğu; sonra da 451 Kalkedon (Kadıköy) Konsilini benimsemeyen Arsaklı Aziz-Greguvar'ın, Hıristiyanlık mezhebine bağlı Eski-Oğuz / Türkmanlar ile siyasi ve askerî bir varlık gösteremiyen «Hay» (asıl Ermeni) kavmine de âlem olduğu; İslâm hâkimiyetinden sonra parlayan «Bagarat/Bagrat-Uni» hanedanının «Askenaz/İskit» (Saka) Türkleri kolundan geldiği ve Dede-Korkut Oğuznâmeleri'ndeki «Beğ-Böğrek/Beğ-Bayarak» İl-beylerinden ibaret bulunduğu da, «Kars Tarihi» ile, anılan öteki iki eserimizde belirtilmiştir.

★

Gerekli gördüğümüz bu girişten sonra, konumuza dönelim: Millî efsane, tarih, antropoloji, etnografya ve folklor ile dil

bakımlarından, sosyolojinin bütün yönlerinden Hemşen/Hemşin boyunun, atlı göçebe Arsaklı/Partlar'dan ibaret Eski-Oğuzlar'ın yaşayan torunları olduğu, gün gibi ortaya çıkmaktadır. Bunlara kısaca doku-narak, her yönüyle Hemşenlileri çok kısa olarak tanıtmaya çalışacağız.

I. MİLLÎ - EFSANELER - Pazar - Hemşenlileri'nden Gomno köyünden ilkokul öğretmeni Ensar TARIM, ikinci askerliğini topçu teğmeni olarak bizimle birlikte 1943 - 1944 te Sarıkamış'ta yaptı. Kendisinden, izinli olarak köyüne giderken verdiğimiz ankete göre alınan cevaplar, asker (Çanvalı Eminsu Mithat YILMAZ) ve Erzurum ile Kars'ta esnafılık eden Hemşenli tanıdıklarımızın (Tecinalı Hakkı CUMBUR gibilerin) anlattıklarına olduğu gibi uymaktadır. Millî-Hemşenli inanış ve efsanesinde, kendi soylarının anlatılması, iki söylenti halindedir:

a) Hemşenli yerlilerin anlattıklarına göre, uluataları, Erzurum-Kars bölgesinden bütün hayvanları ve oymağı ile Atine (Pazar) dağlık köylerine gelip yerleşen Ham/Hem ve Şen/Şin adlı iki kardeş imiş. Bunlar, Hıristiyan ve Ermeni - Kilisesi'ne / Düz-Ermeni mezhebine bağlı imişler. Çoruk ile Karadeniz arasındaki Kaçkar-Dağları'nın (yüce tepesi 3937 m.) denize bakanında ve dere başlarındaki köylerde yerleşen bu İki-Kardeş Ham/Hem ile Şen/Şin'in zamanla soyu çoğalıp artıyor; dört kola ayrılıyorlar: İkinci ve bağıcı olan, 1) Pazar (Atine) - Hemşenliği, 2) Viçe-Hemşenliği, 3) Abu-Hemşenliği; bunlar çok erkenden İslâm olmuşlardır; 4) Çoğu çoban/koyuncu ve yaylacı olan Hopa-Hemşenliği, bunlar daha sonra İslâmlığı benimsemişlerdir.

b) Hemşenlilerin kökünü anlatan ikinci efsanede şöyle deniyor: Uzak uluatalarımız, Ham/Hem ile Şen/Şin adlı iki kardeş, Kars'ın doğusundaki eski Anı Vilâyeti bölgesi'nden şimdiki Hemşenliğe gelip yerleşmişlerdir. O zaman Hıristiyan dininde imişler; çoğalıp artmışlar ve sonradan buralara İslâmlık yayılınca, bu güzel ve doğru dine girmişlerdir.

II. TARİH - Tarih kaynaklarına göre Hemşenlilerin ataları, iri-gövdeli dev yapıları ve güçleri ile ün salan, Horasan'dan Arsaklılarla birlikte 2200 yıl önce, Ama-

dan (Hemedan) bölgesine gelip yüzlerce yıl bu başkent bölgesinde kalan, sonra da Doğu-Anadolu'ya geçen ulu-ilbeğleri soyundan «Amad-Uni» (Amad/Hemedan - Hanedanı) uruğundandır. Amaduni uruğu'nun, Kars doğusunda Arpaçayı ile Gökçeğöl arasında Arakaz (Elegez) dağı çevresindeki yaylalarda, şimdiki Revan/Eri-van kuzeyindeki Abaran kesiminde yaşayan kolu, 604 te başlayan son Sasanlı-Iran işgali üzerine, Bizanslılar elindeki Çoruk boyuna ve oradan da 620 yıllarına doğru şimdiki Karadeniz bakanındaki Hemşenlik bölgesine gelmişlerdir. Amad - Unili İlbeği «Hamam Beğ», Çoruk bölgesinden kuzey batıya geçip, yakılıp yıkılarak bozulan Dampur/Tambur kasabasını yeniden şenlendirdiğinden burası, «Hamam-a-Şen/Hamam-Şen» (= Hamam-âbâd/Hamam'ın şenlendirdiği) diye anılıyor; ve şimdiki «Ham-Şen/Hem-Şin» boy ve bölge adı da bundan bozma ve kısalma olarak kalıyor.

Bu bilgileri biz, İslâmlıktan önce yazılan iki kaynak ile, 788 yılında biten bir kronikten öğreniyoruz. Bunları kısaca aktaralım:

a) Beşinci Yüzyıldan kalma «Kolten» (Orta-Aras'taki Culfa) bölgesi destanları'na ve millî Saka-Arsaklı an'anelerine göre yazılan Muş bölgesinden yetişme KHORENLİ'nin tarihinde (1,57), «Amad-Uni'ler için anlatılanları, «Kars Tarihi» ne (1,101) aktarmıştık. KHORENLİ diyor ki: «Bunlar, Arikler (Horasan) ülkesi'nde derece derece rütbelere yükselmiş olup, ilk Part (Arsaklı) Hanı Arsak (m. ö. 256 - 254) tarafından Ahmradan (Amad-an-Hemedan) bölgesine sevk edilmişlerdir. Memleketimize (Doğu - Anadolu'ya) göçlerinin sebebini bilmiyorum.» Bunların Hemedan çevresine, «Doğu - Arikleri (Horasan/Batı-Türkistan) ülkesi'nden geldikleri söyleniyor» Bunlar, Musa dininde olan «Manue» (Aman) adlı birisinden türemişlerdir. Bunun Samson adlı oğlu dev-yapılı ve pehlivan boylu idi... Şimdi (V. Yüzyılda) Ama-Uni soyundan gelen adamlarda da, aynı şey dikkati çeker ki, bunlar dahi kaba-kalın, sağlam yapılı, sert ve her husta mert kişilerdir.»

«(Küçük - Arsaklılar'dan m. s. 85 - 126 yılları arasında Kars doğusunda ve Aras boyunda, Ağrıdağ kuzeyindeki başkent

Arnavir/Sürmelü şehrinde oturan Sanadruk Han oğlu II.) Ardaşer tarafından bunlara köyler ve malikâneler verilerek şeref-lendirilmiş (iyi yerlere yerleştirilip tımar verilmiş) ve yabancı oldukları (Ahmradan/Hamadan/Amad'dan geldikleri) için, Amad-Uni adıyla anılmışlardır. Böyle iken, birtakım İranlılar onlara, yine de (ünlü ataları MANUE'ye göre) (A) MANUVAN demektedirler.»

Fransız Akademisi üyelerinden René GROUSSET'nin 1947 de Paris'te basılan «Histoire de l'Arménie» kitabında (s. 293) belirtildiği gibi, Arsaklı Hanları'nın yakını olan Amad-Uniler'in malikâneleri (tımarlı yurdu), Elegez - Eteği ve başşehirleri de buradaki Osakan kasabası idi. Yaylakları ile ünlü olan Anı doğusundaki bu Elegez (haritalardaki: «Alagöz», 4094 m.) dağı çevresinden, 604 te 14 yıllık Bizans hâkimiyeti uzaklaşp, son Sasanlı İran işgali yeniden başlarken, Amaduniler de, kendi takımları ve boyları ile Çoruk boyundaki bakanlık yerlere göçtüler; Sasanlı II. Khusrev Perviz'in Kayser Herakliyas'u bunalttığı ve Kadıköyüne varınca Anadolu ile Suriye ve Kudüsü işgali ve yağması sırasında, 620 yıllarına doğru Hamam Beğ idaresindeki Amaduniler, Çoruk soluna geçerek, Kaçkar dağlarının Karadeniz bakanındaki eteklerinde yerleştiler.

b) Bu haberleri, bu çağda yaşayan Muş-Ahlat bölgesinden yetişme Mamikonlu Ohan'ın «Daron (Muş-Ahlat-Bitlis bölgesi) Tarihi» nden öğreniyoruz. MAMIKONLU (V. Langlois tercümesi, I. 381, son bölüm) diyor ki: (Bizans Kayseri) Herakliyas, (623 te gemi ile Tırabuzon'a çıkıp asker toplayarak) İran Şahı Khusrev üzerine gelmeden (620 yıllarında), Çoruk bölgesinde başbuğ olan Vaştyan Beğ'in kardeşi oğlu Hamam Beğ, ordusuyla Çoruk ırmağını aştı ve Dampur/Tambur denilen şehri, bozulup yıkılmış olarak, geri aldı; burasını şenlendirerek canlandırdı. Bu yüzden buraya «Hamam-Kalak» (= Hamam-Şehri) denildiği gibi, yeniden yaptırının adıyla «Hamam-a-Şen» (Hamam - Âbâd/Hamam-Şenliği) de denildi.

c) 661-788 yılları vak'alarını yazan Ermeni rahibi Gevond/Leonce (Şahnazar-yan'ın Fransızca tercümesi, s. 162) tarihinde de, yukarıdaki haberler tekrar ediliyor.

GEVOND diyor ki: «Amat-Uni/Amad - Uni soyundan Hamam Beğ», kendi boy ve takımıyla yerleşip şenlendirdiği eski «Tam bur/Dampur» bölgesine, kendi adını verdirdiğinden, burası «Hamam-Şen» diye anıldı.

1950 de Ankara'da Hemşenli gençlerin çıkardığı «Hemşin» dergisindeki yazımızda da belirtildiği gibi, İslâmîğin yayılmasından az önce Karadeniz bölgesinde Eski - Oğuzlar'dan Amad-Uni uruğundan Hamam-Beğ'in adıyla anılan «Hamam - Şen/Ham-Şen» bölge ve boy adı, Anadolu'daki en eski Oğuzca bir addır; türkçedir. Dilimizdeki «şen» sözünün, 1340 yıl önceleri de Hemşenlilerin atalarının kullandığını gösterir «Kars Tarihi» nde (I. 101) de belirttiğimiz gibi, Hemşenlilerin uluataları «Amad-Uni / Manuvan/Amanuvan» ilbeğleri, Dede-Korkut Oğuznâmeleri gibi en büyük ve eski millî destanlarımızda «Kayan-Ucun (Uşun)» adlı Türk uruğundan gelme ve «Âdemiler avranı» (insanoğlu ejderhası) diye çok güçlü ve dev yapıtı olarak anılmaktadır.

Ne yazık ki, yukarıda anılan Rus ve Ermeni propagandalarını tercüme ile olduğu gibi aktaran Edebiyat Fakültemizin yayımları, İçişleri Bakanlığımızda «Danışma Kurulu» nu teşkil ederek «Köy Adlarını Değiştirme» de «türkçe-türkçe olmıyan» ı ayırt etme işinde yüzden bilgiler verenlerin tesiriyle, bucak adı olarak da «Hemşen/Hemşin» adı bile değiştirilmiş; ancak «Çamlıhemşin» ismi bırakılmıştır. Eski «Tırabuzon Sânameleri» nde (meselâ; h. 1320/1902 tarihli XX sayı, s. 280-281) hep ilk hecesi kalın olarak «Hemşen/Hamşin» biçiminde yazılmış ve «Hamşen-Yaylaları» ndan ve «Atine kazası'nın Hamşen nahiyesi» nden bahsedilmiştir.

III. ANTROPOLOJİ - Bütün Hemşenliler, en güzel Oğuz/Türkman tipinde ve çok yuvarlakbaşlı, düzgün burunlu veya Kaşgarlı Mahmud'un «kıval» dediği hafif koç burunlu, kumral veya karayağız, kısa boyunlu, geniş omuzlu, orta ve ortadan uzun boylu kişilerdir. Kıyı komşuları Lâzlar'dan kız alıp-vermeyi sevmediklerinden, eski öz gövde yapılarını koruyabilmişlerdir.

IV. ETNOGRAFYA - Hemşenliler, kıydan uzak ve dağ köylerinde, derebaşla-

hiç uğraşmazlar. Pazar, Viçe ve Abu-Hemşenlikleri ekincilik ve bağcılıkla geçirir; aynı zamanda yaylacıdırlar. Kıldan karcadır kullanırlar. Hopa - Hemşenliği ise, daha çok yaylacı ve koyuncu / çobandır. Atalarından kalma ve çok balkanlık olan bölgeye uymuş «Hemşen-koyunu», komşu Çoruk boyu ile Karadeniz yalılarında ufak-gövdeli, yumuşak ve tatlı eti; parlak ve uzun yünleri ile çok aranır makbul bir hayvandır. Hiç araba bilmezler. Çünkü, yol ve araba işlemeye elverişli bir düzlük yoktur. Hep at, katır ve eşek ile yüklerini taşır ve kendileri de bu hayvanlara binerek bir yere giderler.

Çamaşırılık ve yatak bezlerini, kadın ve erkek elbisesine yarar şalları, kendileri dokurlar. ERKEKLER: İçten don-gömlek hırka, dıştan içi alı astarlı ve yüzü şal veya çuha'dan şal veya çukha dedikleri cepken ile, üzerine kemer yerine Kaytan bağlarlar; yaşlıları şal-kurşak (kuşak) sarar; bacağa Kırmalı-Çıkva dedikleri arkası körüklü zıgva giyerler. Giynikleri işlemeli ve sırmalı olur. Ayağa çapula ve yoksullar çarık giyer. Şal veya çuhka dedikleri cepkenlerinin eteği kısadır; hırka veya üst-gömleğinin yakası dardır (boyunu sarar biçimde uzun değildir). Şapkadan önce başlarına Başlık dedikleri yerli şalından astarlı ve kolları atkı işini gören kabalak gibi nesne giyerlerdi. KADINLAR: İçten don-gömlek, üzerine uzunetek denilen boy lama-entari, öne şaldan Önlük/Öğlük denilen peştemal, bele Kurşak denilen şal sarılarak arkayı kavrar biçimde sarkıtılır; başa Yazma veya yaşlılarda şaldan Başörtüsü; ayakta Çapula veya Çarık bulunur.

Dağ-köyleri, hep arpa ve azıcık da buğday eker ve ekmeğini yerler; Dere-köyleri lazut dedikleri mısır eker ve lazut-etmeği yerler. Dağ-köylerinin hepsinde tandır vardır ve ekmeğini tandırda pişirirler; Dere-köylerde tandır bulunursa da, ekmeği pileki denilen çömlekten kalıp içinde (mısır ekmeğini) pişirirler. Evleri çok dağınık olup, köy veya mahalle denilen evler topluluğu azdır.

Nevruz (22 Mart) da Aşure pişirirler; Döndökümü, Ülker, Vartivor, Meyramana, Mehrican, Koçkatımı, Songüz, Karakış, Oniki-Hayvanlı halk takviminde yılın sayılı günleridir. Çocukları aşık oynar ve

aşık kemiğinin altı yönüne göre her dik duruşuna (üste gelişine) bir yorum yaparak fala bakarlar.

YEMEKLERİ: Lâzut-unu ile kaymak karışığı Hoşmeri denilen lâpa; yağda peynir veya yumurta ile Mukhlama; buğday, arpa veya mısır unundan Çorba/Aş; içyağı ile Karalâhana - yemeği; buğday unundan Börek, Erişte (ev-makarnası), Bişi; tandırda açık-etmek (lavaş); buğday veya lâzut-unu [kaymakla yağrularak yapılan çörek: Kaymaklı; yağ-şeker-undan kavrulmuş (susuz) Halva/Havla; etten Kavurma; etli-sebzeli Yakhni; süt ve yağla yenilen sıcak lâpa Khaşıl.

ÇALGILARI: Telli sazlardan kemençeyi bilmezler; bağlama/saz çalan azdır. Hep nefesli sazları severler; düğünlerde, keçi ve koyun derisinden Tulum-Zurna veya Tulum çalınır; ucuna «Nav» (nay) dedikleri kamış takılarak kapalı yerde de çalınır; gençler Kaval veya Koyun-kavalı denilen şimşirden kavalı pek severler; bunun âhengiyle 10-20-30-40-50 kişi oyun oynayabilir. Davul ve def bilmezler. Evleri iki veya üç katlı olup, çok güzel ve sağlığa elverişlidir. Üzeri tahta ile kaplıdır ve hep balıksırtı örtüştür.

V. FOKLOR - Hemşenliler, Uzakdoğu Türk kültüründeki inanışları da yaşatırlar: İlkbaharda yerdeki kuyulardan ejderhaların göğe çekildiğine; bulutlarda yuvalanıp yağmur yağışına sebep olduklarına; dağ gölleri dibinde subuğası veya su aygırı yaşadığına inanırlar. Lohusalara Albasması veya Al-Karısu'nun sataştığına inanarak, bunu defetmeye çalışırlar. Ay oğlan, güneş kızdır. Denizin dibinde Superileri ve onların sarayları, köşkleri vardır. Tepegöz'ü, Beğböğrek destanı'nı, Aslanbeğ (Pusat) hikâyesini, Koroğlu ve Kerem-Dede'yi iyi bilirler. Rize ilindeki Hemşenlilerin en büyük ziyaret yeri, Elevit köyü yaylasında Şehitler mezarlığıdır. En çok kadınlar ve genç kızlar, burayı ziyaret eder, adak adarlar. Kadınlar, erkeklerden daha çok türkü koşar, çalışırken veya komşulukta çift ses sese vererek âhenkle mâni söylerler, destan düzerler. Kadın-erkek aile ve akraba arasında birlikte oyun oynarlar. Oyunlarına «Khoran» (oran) derler. En baş oyunları, «Hamşen/Hemşen - Khoranı» dedikleri, elele tutularak ve ya-

rım daire biçiminde durup dönerek oynadıkları oyundur. Buna, 40-50 kişi birden katılabilir. Tek oyun pek oynamazlar.

Manda beslemezler; deve bilmezler. Çünkü yerleri müsait değildir. At, katır, eşek, sığır ve koyun ile keçileri çoktur. Komşuları kıyıdaki Lâzlar'da yaygın olan «kangütme» âdetleri yoktur. Çok doğru sözlü, doğru işli «uğuz» kişilerdir. Eskiden olduğu gibi, Cumhuriyet çağında da Hemşenliler'den hiç kimsenin kanlı olduğu, cinayet işlediği görülmemiştir. Bu yüzden, mahkeme ve cezaevi yüzünü görmezler. Eski Türk - Oğuz düzenini yaşatırlar: İkili - Düzen'e göre Hemşenliler: Yukarı - Hemşen ve Aşağı - Hemşen veya Kara - Hemşen, Ak - Hemşen diye iki kola ayrılırlar. İstanbul'da Başbakanlık Arşivi - Tapu 387 sayılı ve h. 929 (1523) tarihli Osmanlı Tahrir Defteri'nde (s. 836-840), Tırabuzon Sancağına bağlı «Kaza-i Hemşen» in Çat, Tat, Iskırakeç, Oğuvand, Varoş, Makribotam, Çimil, Başköy (Baş-Hemşen), Lolvaç (?) Vartor (Vartivor?), Bulakşen (?) adlı 11 köy bölgesinin, «Nâhiye-i Kara-Hemşen» den sayıldığı; 14 köylü olup, «Nâhiye-i Hemşen» denilen ve: Zuga, Aşuduğ, Çinçeva, Kuşova (Küşüve), Tekürid, Khela, Pindaviç ve adları iyi okunamıyan yerleri içine alan kesimin de «Ak-Hemşen» sayıldığı anlaşılıyor.

Bugün olduğu gibi, 1523 defterinde de «Hemşen-i Bâlâ» (Yukarı-Hemşen) ve «Hemşen-i Zîr» (Aşağı-Hemşen) bölge ve kaleleri anılıyor. Yine ikili - düzene göre, Pazar - Hemşenliği «İç-Hemşen» ve Sol-Kol, Hopa - Hemşenliği de «Dış-Hemşen» ve Sağ-Kol sayılarak, eski - Oğuz geleneği yaşatılmaktadır. Buna göre, kuzeydeki Karadeniz de, «İleri/karşı» yani «ön» sayılmaktadır. Dede-Korkut Kitabı'ndaki «Karşı-Yatan Karadengiz» deyimi de, bunu göstermektedir. Çünkü Eski-Oğuzlar'ın yüzleri kuzeye dönmüş olarak dört yöne ad verdikleri: Doğuya Sağ, batıya Sol, kuzeye «Karşı» veya «İlgerü/İleri», güneye de «Arkuru» (aykırı) veya «Arka» demelerinden anlaşılıyor. İnce araştırılır ise, Hemşenler'den Sağ-Kol ile Sol-Kol bölümlerinin üçer bölüğe ve bunların da birleşerek 6 bölüğü teşkil ettiğine de rastlamak mümkündür.

VI. DİL - Hemşenliler, türkçeden baş-

Kemal Özer

Yazan : Bora HINÇER

Emekli öğretmen Kemal Özer, 1889 (1315 R.) yılında Giresun'da doğmuştur. Babası Bulgaristan'ın Zıstov kasabasında dünyaya gelen Mehmet Emin beydir. Mehmet Emin bey, görev sebebiyle Giresun'da Redif taburu Yüzbaşısı iken, küçük Kemal (Özer) doğmuştur. Kemal, ilk tahsilinin bir kısmını aynı şehirde yapmıştır. Daha sonra görev sebebiyle İstanbul'a yerleşmişlerdir. Kemal Özer, bu suretle ilk tahsilini burada «Hadikatül Maarif» adındaki özel okulda tamamlamıştır. Bu arada emekliye ayrılmış, ailesiyle birlikte, akrabalarının yerleşmiş olduğu Balıkesir'e giderek orada kalmıştır.

Kemal Özer, Balıkesir'de tahsil hayatına devam etmiş, Nümune Rüştüyesini bitirdikten sonra, 1914 (1330 R.) de Balıkesir'de yeni açılmış bulunan Darülmualimin'e müsabaka imtihanı ile girmiş ve 1918 de öğretmen okulunu iyi derece ile bitirmiştir. İlk olarak Balıkesir Kayabey İlkokuluna atanmış, burada üç yıl hizmete bulunmuştur. Daha sonra Tefikiye, Namık Kemal, Kurtuluş, Hacıibey ve Dumlupınar Okulları öğretmen ve başöğretmenliklerinde görev yapmıştır. Bilâhare Edremit İkmâl Mektebi, Havran Nümune Mektebi, Büyükdere Köy Okulu, Ayvalık Ortaokulu türkçe öğretmen vekilliği, Yenişehir ilçesi Merkez Okulu, Manyas Şevketiye bucağı okulu ile Gönen ilçesinin Sarıköy bucağı ilkokulu öğretmenliği ve başöğretmenliklerinde hizmet

ka dil bilmezler. Türkçeleri de, sesli ile başlayan birtakım sözlerin başına «H» veya «Kh» ekleyen (ayva-hayva, avlu - havlu, oluk-holuk, ark/khark, orum - khorum, oran - khoran (toplu oyun adı), oşmeri - hoşmeri gibi) Oğuz-ağzı'na göre olduğu; sert nk/ng sesinin nğ ye dönüp, arada eridiği (tangrı-tangrı-tanrı-taarı; songra - sonra - soora sözleri gibi) görülür. Birtakım koyuncu ve yaylacı Hemsenliler'in eski - Ermenice karışığı Eski - Oğuz ağzı ile görüştükleri de vardır; bunların sayısı onda biri bulmaz.

ettikten sonra, 1951 yılında kendi isteği ile emekli olarak pek sevdiği görevinden ayrılmıştır.

Kemal Özer, öğretmen olmak üzere

Kemal ÖZER

girdiği Darülmualimin sıralarından itibaren Türk halkiyat ve harsiyatına (Folkloruna) derin şekilde ilgi göstermiş, Türk tarihi ile meşgul olmaya başlamıştır. Bilhassa öğretmen, başöğretmen olarak çalıştığı Balıkesir ve çevresi tarihiyle folkloruna büyük emek harcamıştır.

Folklor ve tarihle ilgili yazılarının bir kısmı kitap halinde çıkmış, bir kısmı mahallî gazete ve dergi sayfalarında yayımlanmış, imkânsızlık sebebiyle kitap haline getirilememiştir. Diğer bir kısmı hazırlandığı halde, bastırılmasına imkân bulunmamıştır.

Balıkesir ve Gönen çevresinde çok sevilen, «Emekli öğretmen, tarihçi ve folklorcu Kemal Özer» olarak tanınan yazar, emekliye ayrıldıktan sonra Gönen'de «Yeni Gönen» adlı haftalık bir gazete çıkarmıştır. Bu gazete 4 yıl yaşamıştır. Bandırma'da da ancak 6 ay yaşayabilen yine haftalık «Yeni Marmara» gazetesini yayınlamıştır.

Kemal Özer, 1928 de Harf İnkılabına geçen hizmeti, 1930 da Jandarma Erleri Okuma Kursları açması, Dumlupınar Okulunda ilk defa Kızılay (Hilâliahmer) genç-

lik kolu kurması sebepleriyle birçok takdirname ile taltif olunmuştur.

Hâlen 67 yaşında olan Kemal Özer, dağınık çalışmakla beraber, Balıkesir ve çevresinin tarihine ve folkloruna büyük hizmetlerde bulunmuştur. Temennimiz, gazete sayfalarında kalan folklor yazılarının ve elindeki malzeme ve notların heder olmamasıdır.

«Millî Folklor Enstitüsü» nün çalışmaya başladığı bugünlerde bütün dikkatin kaybolması ihtimali olan malzemelere çevrilmesi icap eder.

Kemal Özer'in basılı ve basılacak olan eserlerine ait derli toplu bilgi aşağıda liste halinde sıralanmıştır:

- 1 - «Balıkesir Halk Âdet ve İnanmaları» 1935
- 2 - «Balıkesir Yörük ve Çetmi Türküleri» 1948
(Bu küçük eserler; Hayat Ansiklopedisi cilt 1, s. 488 de Bibliyografya kısmında yazılıdır.)
- 3 - «Ayvalık Tarihi» adlı tetkik yazıları (27 Ekim 1937 tarihinden itibaren Balıkesir'de yayımlanan Türk Dili gazetesinde bir ay müddetle neşredilmiştir. Kitap halinde çıkmamıştır.)
- 4 - «Mühim Tarihî Bir Vesika» yazısı, Balıkesir'de «Balıkesir» gazetesinde 1958 yılında neşredilmiştir.
- 5 - «Folklor ve Önemi ve Balıkesir Folkloru» adlı seri halindeki yazıları (1964 yılında Balıkesir Türk Dili gazetesinde neşredilmiş, kitap halinde çıkmamıştır)
- 6 - «Turistik Gönen ve Ömer Seyfettin» adlı «3» formalık kitap (1962 yılında Bandırma Gürses Matbaasında basılmıştır.)
- 7 - «Balıkesir - Susurluk İlçesi» (Bu kitap Susurluk Belediyesi tarafından yazdırılmış ve Balıkesir Türk Dili Matbaasında bastırılmıştır. Bu kitap, Susurluk Belediyesinden tedarik edilebilir.)
- 8 - «Burhaniye İlçesi Kılavuzu» (Tarihî ve folkloru gözönüne alınarak hazırlanmıştır. Kitap halinde neşredilmemiştir)
- 9 - «Tarihte Balıkesir» (1957 yılında Balıkesir Türk Dili Matbaasında basılmıştır. Bu kitap; Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesince Tebliğler Dergisinin No. 1245 ve 4-3-1963

tarihli nüshasında bütün okuma odalarına tavsiye edilmiştir.)

- 10 - «Manisa Mezar Kitabeleri ve Yatırları». (1938 yılında Manisa'da derlenmiş, yazılmış ve bir kısmı İzmir'de çıkan «Anadolu» gazetesinde neşredilmiştir. Bu esere Türk Sanat Tarihinin şaheserlerini ihtiva eden, Manisa'da metfun meşahir, meşayih, üdebanın mezar taşlarının kitabeleri aynen yazılmış, fotoğrafları alınmıştır. Bilhassa «Kara Osmanoğulları» na ait mezar kitabeleri yazı, nakış itibarıyla önemlidir. Tamamen hazırlanmış bir halde bulunan bu eser; maddî imkânsızlık yüzünden kitap halinde çıkarılamamıştır.)
- 11 - «Balıkesir'de Giritlioğlu ve Yırcalılar Aileleri ve şecereleri». (Tetkik yazıları neşredilmemiştir.)
- 12 - «Alevî Tahtacılar - Türkmenler - Ak tavlılar - Kazdağı ve Sarıkız mitolojisi.» (Tetkik yazıları neşredilmemiştir)
- 13 - «Türk tarihinde ve Balıkesir folklorunda Yemen.» (Sürekli tetkik yazıları; Balıkesirde hâlen çıkmakta olan, Balıkesir Postası gazetesinde 1961 yılının Mayıs ayında tefrika halinde neşredilmiştir.)
- 14 - «Türk Maarif tarihinde ve Balıkesir'de Sübyan Mektepleri». (Bu yazılar da aynı gazetede aynı yılda neşredilmiştir.)
- 15 - Balıkesir'de: «Eski İlk Mekteplerde - Sübyan Mekteplerinde mektebe başlama âdet ve törenleri». (Bu tetkik yazıları; 1961 yılı Haziran ayında Balıkesir «Balıkesir Postası» gazetesinde neşredilmiştir.)
- 16 - «Balıkesir ve çevrelerinde Zeybek oyunları». (Bu seri halindeki yazılar Balıkesir'de çıkan Türk Dili gazetesinde 1958 yılı Temmuz, 1964 yılı Eylül aylarında neşredilmiştir.)
- 17 - «Balıkesir ve çevrelerinde eski kıyafetler». (Balıkesir'de çıkan Türk Dili gazetesinde 1958 yılında neşredilmiştir.)
- 18 - «Bir Bursa Gezisinden İntibalar: Karagöz-Mevlidi yazar, Süleyman Çelebi». (Karagözün ve Süleyman Çelebi'nin mezarlarının fotoğrafları da vardır. Fotoğrafsız olarak, Balıkesir'de çı-

Türkiye'de Bir Alman Folklorcu : A. Rüstow

Yazan : Mehmet SERÇİNLİOĞLU

Okuyucular, bu başlığı yadırgayacaklar. Ne demek? Türkiye'ye her an bir Alman, bir Fransız folklorcusu, etnografyacısı, yahut yeni bir tâbirle sosyal - antropolojisti gelebilir, değil mi? Nitekim geliyorlar da.

Bu sual yerindedir. Ancak biz, Türkiye'de uzun bir müddet yaşayan ve bir Türk ilim müessesesinde çalışan, eser ve iz bırakan birinden bahsediyoruz: Alexan dre Rüstow. Eserleri ve hayatı için şu kaynaklara bakılabilir:

1 — Mehmet Eröz: İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt 23, No. 3-4, Nisan-Eylül 1963. sayfa 137-150.

2 — Sabri Ulgener: İktisat Fakültesi Mecmuası, aynı sayı, sayfa 24-32.

3 — Z. Fahri Fındıkoğlu: İktisat Fakültesi Mecmuası, aynı sayı, s. 33-50, 1965.

4 — Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, sayı 186, Ocak 1965. sayfa: 3617.

Biz bu yazımızda Alman sosyolog ve iktisatçısının folklorla ilgili iki araştırmasına temas edeceğiz.

— I —

ANADOLU'NUN KADİM İKTİSAT AN'ANELERİ, ÂDETLERİ VE BUNLARIN EHEMMİYETİ (1)

Prof. Rüstow'u yerli içtimâî ilimler müntesiplerine nümune olacak bir etnografik ve folklorik malzeme toplama heyecanı içinde görüyoruz. Filhakika, yukarıdaki başlık altında neşredilen makaleden sunacağımız pasajlar, bu ilmî iştiyaku gös-

termeğe kâfidir. Temennimiz, içtimâî bünyedeki hastalığın tedavisinden evvel, teşhisi imkânını bize bahşedecek ve kırk bin köyün realitesinden bizi haberdar kılacak olan böyle ulvî bir heyecana sahip olabilmemizdir. Metod kalıbı içine dökülmüş bir aşkla Anadolu'yu tanıyabilir, masa başındaki afakî tedbir ve hükümlerden berî olarak, yaralarına merhem sarabiliriz.

«En iptidâî ve en kadim âletlerin bizim için fevkalâde büyük bir ehemmiyeti vardır. Bu âletlerin modern Avrupa usulleri ve âletleri ile ortadan kaldırıldıkları yerlerde, bu tahavvül ve terakki kaydedilmeye değer, fakat eskilerin yerine geçen o modern vasıtları ayrıca uzun uzadıya izaha hacet yoktur.»

«Burada ehemmiyet verilmesi lâzım gelen cihet, küçük, yükte hafif âletlerin mümkün olduğu kadar aynı bulup beraber getirmek, büyüklerin ise küçültülmüş birer modelini temin etmek. Beraber getirilecek âletlerde eski kullanılmış olan nümuneler, yeni güzel olanlara şayanı tercihtir.»

Fotoğrafla âletlerin teferruatlı olarak tesbitinin ve saklanması da lüzumuna işaret ediliyor ve: «Beraberinde daima sual varakalarını, kâğıt ve kurşun kalemi bulundurmamayı ihmal etmemeli. Her şeyi hemen ve mümkün olduğu kadar aynen not etmeli ve hâfızaya hiçbir suretle güvenmemeli. Fazla not etmek az kaydetmekten daima iyidir. Fotoğraflarda ve krokilerde hangi notların, hangi resme ait oldukları açıkça anlaşılabilir. Alınan notlar evde hemen temize çekilmeli. Şayet cevabı alınmayan suallere, boşluklara veya müphem noktalara tesadüf edilirse, hemen ertesi gün bu noksanların tamamlanmasına ehemmiyet vermek icabeder.

Bütün malûmat aynen ağızdan alındığı gibi kaydedilmeli, şahsî kanaatler, neticeler vesaire tesbit edilen noktalardan ayırt edilmeli, metinlerde mantıkî fikirler yürütmekten veya üslûp tashihleri yapmaktan sakınmalı. Esasen asıl mühim olan nokta ve cihetlerin mantıkî tenakuzlar veya kullanılmayan gayri menus tâbirler olabile-

ARAŞTIRMALARI

ceğini daima gözönünde bulundurmak lâzım gelir...»

ZİRAÎ FOLKLOR (2)

Rüstow'u bu makalesinde, tabiat sevgisi ile dolu görüyoruz. Rousseau ve A. Carel gibi, o da teknikten tiksiniyor, eski sistem ve kültür kıymetlerini özlüyor. Yaşlılığın sebep olduğu ruh hâleti bunu bir kat daha artırıyor.

«İnsanlar, teknik sahadaki muazzam tereffüleri karşısında, usanç verecek derecede heyecana düşmekte veya düşürülmektedirler. Bunlar öyle teknik tereffüleri ki, milyonlarca insanın müşterek mezarlarda çürüyüp gitmesine sebep olmakta, yine milyonlarca insanı sakat ve malûl bırakmakta, kadınlar, çocuk ve ihtiyarlar soğuktan ve açlıktan ölmekte, azametli şehirler kül olup gitmektedirler. Bu teknik tereffülere nihayet atom bombasını da ilâve etmeğimiz lâzımgelir. Bu bomba, istikbalde beşeri felâketlere sürüklemek, şehirleri yakıp yıkmak bakımından çok daha mükemmel, süratli ve esaslı iş görebileceğe benzemektedir.

Bundan dolayı bugün insanlık için nâhoş bir mahiyet gösteren yeniliklerden değil, fakat o mesut eski sistem ve kültür kıymetlerinden bahis açmak istiyorum. Zira bugünün terakki sermestisi içinde, ekseriya — çok şükür diyelim — eski kültürün bütün şümül ve muhtevasiyle yaşayıp gitmekte olduğu çok zaman unutulmaktadır. İnsanlığın yarısından pek çoğu, hattâ ağılebi ihtimal üçte ikisi veya dörtte üçü bugün dahi eski ve babadan kalma topraklarda rençberlik yapmakta ve yalnız kendilerini değil, diğer insanları da elleleriyle ve kollarıyla beslemektedirler. Fakat bu an'anevî ziraat sisteminin ölüme mahkûm, çökmeğe yüz tutmuş geri bir usul olduğu zannedilmesin. Bilâkis bu ziraî işletme sistemi bilhassa son zamanlarda, çok geniş bir cephe üzerinde fevkalâde kuvvetle tutunmuş ve hattâ ilerlemekte bulunmaktadır.»

Türkiye'de yirmi sene kadar kalan A. Rüstow, bir başka memlekette mutlaka bir çığır açıcı olurdu Türkiye'de ise hiçbir iz bırakamamış, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine bağlı olarak kurulmasına tavassut ettiği «Folklor ve Etnografya Arşivi» ise, sonradan biz Türkler ta-

Bize gelen KİTAPLAR

★ Halil Bedi YÖNETKEN: «Derleme Notları.» I. Cilt, Devlet Konservatuvarı Folklor Arşivi için yapılan gezilerden notlar. Orkestra Dergisi Yayınları: I. Önsözden başka 22 değerli yazı bir arada. 29 × 14 cm. boyunda, 160 sayfa, 10 lira, P. K. 88, Karaköy - İstanbul.

★ Hâzım ZEYREK: «Gada». Mümkünüm tükendi varman üstüme. Şiirler. Su Yayınları: 3. Sivas. 18 × 13 cm. boyunda 48 sayfa, 3 lira.

★ Hakkı ÖZKAN: «Umutsuzlar», Roman. Nil Yayınevi, 20 × 14 boyunda, 104 sayfa, 4 lira.

★ A. Müfit YAZICI: «Bir Şey Daha Var!» Şiirler. Kanaat Yayınevi, Konya. 13 × 10 boyunda, 96 sayfa, 2 lira.

★ Niyazi Ahmet BANOĞLU: «Unutulmaz Havacı Kahraman Savmi Uçan.» Hayatı, hizmetleri, başarıları. 20 × 14 boyunda, 64 sayfa, 4 lira.

★ Ernest HEMINGWAY - Nurettin ÖZYÜREK: «Çanlar Kimin İçin Çalıyor?» Roman. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 87. 17 × 12 boyunda, 456 sayfa, 8 lira.

★ Georges LESTIEN, Roger Céré-Nihal ÖNOL: «İki Dünya Savaşı: 1914-1918, 1939-1945» Varlık Faydalı Kitaplar: 56. 17 × 12 boyunda, 248 sayfa, 5 lira.

★ Orhan HANÇERLİOĞLU: «Özgürlük Düşüncesi.» Başlangıcından bugüne kadar. Varlık faydalı kitaplar: 53. 17 × 12 cm. boyunda, 222 sayfa, 5 lira.

★ Sabahattin ALİ: (Bütün Eserleri: 5) «Kürk Mantolu Madonna.» Roman. Varlık bütün eserleri: 15. 17 × 12 boyunda, 248 sayfa, 6 lira.

rafından tahrip olunmuştur. Doğrusu yazık!

(1) Prof. Z. F. Fındıkoğlu'nun himmetiyle çıkarılan «Folklor ve Etnografya Kılavuzu» içinde neşredilmiştir. Bu kılavuz «İktisat Fakültesi Müze ve Arşivi Neşriyatı: I» serisinde çıkmıştır.

(2) Bk. «İş ve Düşünce» dergisi, 1962. Sayı 237.

Yurdumuzun Şifalı Suları

Yazan : Dr. Feridun FRİK

Şifalı suların kullanılışı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Son yıllarda Balneoloji ilmine verilen önem, tıbbın diğer dalları derecesini bulmuş, fakültelerde ayrı kürsü halinde öğretildiği gibi, ayrı bir ihtisas kolu olarak da kabul edilmiş, balneoloji cemiyetleri kurulmuş ve muntazam kongreleri yapılmağa başlanmıştır.

Ayrıca turizm bakımından sağladığı faydalar üzerinde duracak değiliz. Ancak belli başlı şifalı suları olan, Avrupa memleketlerinden daha aşağı olmıyan yurdumuzun, bu tabiat zenginliğinden onlar kadar faydalanamadığı da şüphesizdir.

Modern tesislere ve son bilgilerin ışığı altında mütehasşis önderliğine ihtiyaç gösteren şifalı sularımızın, bugün birkaç tanesi istisna edilirse, çoğunluğu pek primitif bir halde kalmıştır.

Türkiye'de 500 den fazla kaplıca vardır. Yayınladığım bir eser (40. yıl Cumhuriyet Sağlık Hareketleri) dolayısıyla başvurduğum resmî makamlardan bir kısmı, çevrelerindeki şifalı suların isimlerini bile tam olarak verememişlerdir.

Bunlardan 100 kadarının Ankara Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü Kimya Şubesinde (çoğu Scheller imzalı) ve 50 kadarının da çeşitli müesseselerde (Tevfik Vacit, Ali Rıza, Mehmet Ali, Maden Araştırma Enstitüsü, Cevat Tahsin, Kerim Ömer Çağlar, Fehmi Rıza, Nazmi Asaf, Vasil Naum, Bongovski, Göttingen'de Hilmy, Paris Lab. d. Recerches medical, Bernard, Gastinel vs. imzalı) tahlili yapılmış olduğuna göre, geri kalan 400'e yakın kaplıcanın analizi yoktur.

Şifalı sular sıcak, ılık ve soğuk olarak gruplandırılır. Ayrıca terkiplerindeki minerallerin fazlalığına göre de özellikleri vardır. En çok sodium, potassium, lithium, barium, strontium, mangesium, calcium, fer, radium, iod, brom, chlor; arsenik; sulfat, fosphat, carbonate başta gelmek üzere diğer tuzları da ihtiva ederler.

Özet olarak kaplıcalarımızın çoğu kü-kürtlüdür.

İçmelerimiz ise salin, alkalın ve CO₂ lü olarak değerlendirilir.

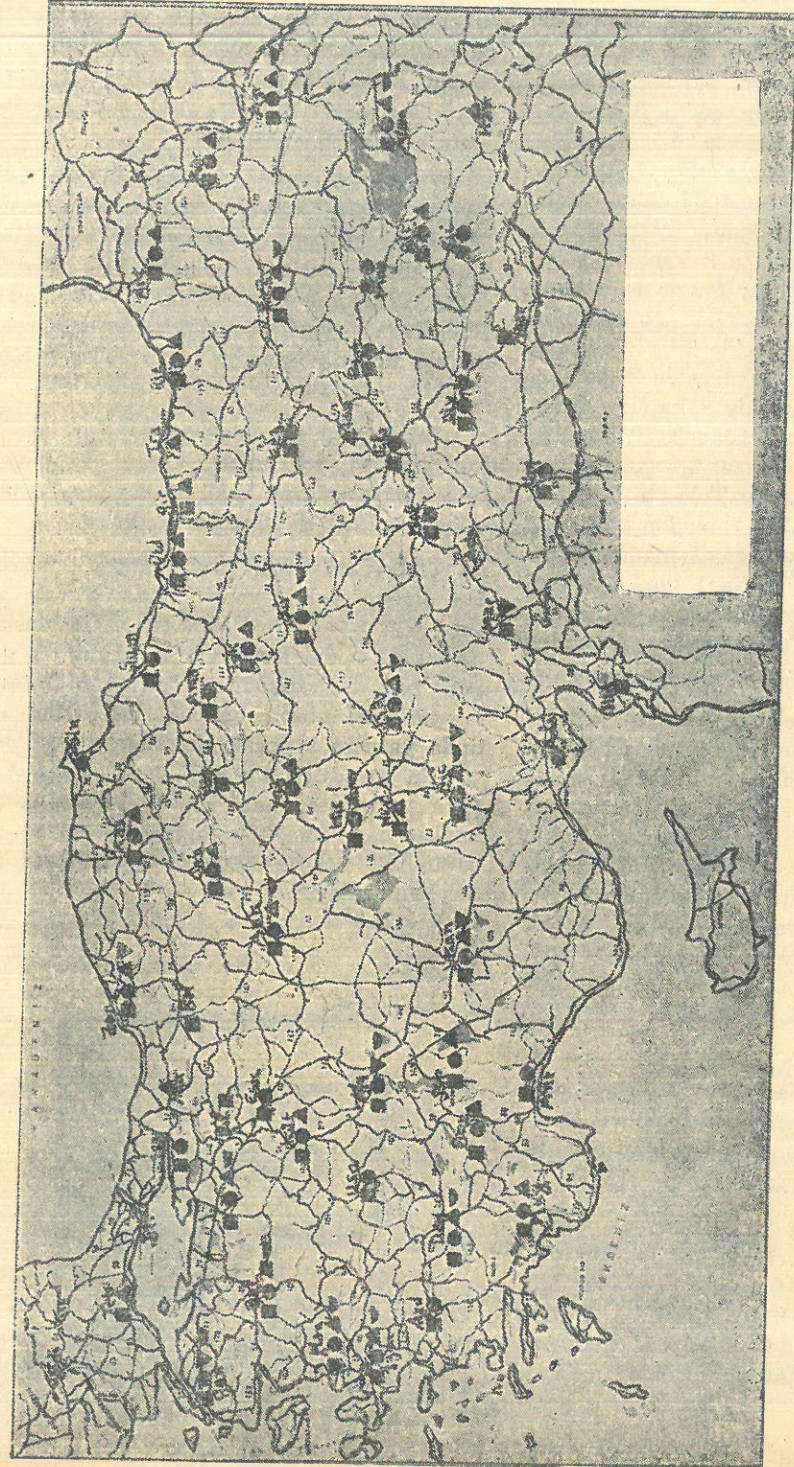
Kullanılışları başlıca banyo, fango, inhalasyon ve içme şeklinde olup, Jaha az olmak üzere zerk, lavman ve gargara şeklinde de tatbik edilir.

Hastalıklardan özellikle romatizma, sindirim yolları, tenasül organları hastalıkları, dolaşım ve metabolizma bozuklukları, solunum yolları ve deri hastalıkları başta olmak üzere diğer birçok kullanılış yerleri vardır.

Şifalı sularımızdan 130 u romatizma ve deri hastalıklarında, 100 kadarı sindirim yolları çeşitli bozukluklarında içme kürü olarak, 75 i yalnız ağrılarda, 40'ı purgatif olarak, 26 sı romatizma, deri hastalıkları ile ginekolojik ve urolojik tatbikler için, 28 i yalnız kaşıntılı deri hastalıklarında, 20 si deri hastalıkları ve sindirim bozukluklarında, 12 si yalnız romatizma için, 11 i yıkanma banyosu olarak, 10 u romatizma ve ginekolojik vak'alarda, 6'sı romatizma, deri hastalıkları ve sindirim yolu bozukluklarında, 5'i romatizma ve felçlilerde, 5'i romatizma ve kan dolaşım bozuklukları için, 5'i helmantik, 4'ü diyüretik olarak, 3'ü sedatif, 3'ü ağrı ve dolaşım bozukluklarında; 3'ü deniz banyosu olarak, 2'si kan hastalıklarında, 2'si zafiyette, 2'si göz hastalıkları için, 1'i hemo-roidlerde, 3'ü de gut vakalarında kullanılmaktadır.

Adana'da 4 kaplıca, 2 içme; Afyon'da 6 kaplıca, 1 maden suyu; Ağrı'da 5 kaplıca, 4 içme; Amasya'da 4 kaplıca, Ankara'da 12 kaplıca, 7 içme; Antalya'da 5 kaplıca, 3 içme; Artvinde 3 kaplıca, 7 içme; Aydın'da 6 kaplıca; Balıkesirde 22 kaplıca, 9 içme; Bilecikte 4 kaplıca, Bingölde 6 kaplıca; Bitliste 15 kaplıca, 2 içme; Boluda 8 kaplıca, 4 maden suyu; Burdurda 2 kaplıca, 2 içme, 1 maden suyu; Bursa'da 21 kaplıca, 4 maden suyu, Çanakkale'de 2 kaplıca, Çankırı'da 6 kaplıca, 11 içme, 2 maden suyu.

Çorum'da 2 kaplıca; Denizlide 10 kaplıca, Diyarbakırda 1 kaplıca, Elâzığ'da 1 kaplıca, 2 maden suyu; Erzincan'da 3 kaplıca, 1 içme; Erzurum'da 12 kaplıca, 4 içme, Eskişehir'de 15 kaplıca, 1 maden su-

Türkiye'nin şifalı sularının bulunduğu bölgeleri, kaplıca ve içmelerinin yerlerini gösterir harita

Kare ile gösterilenler: Romatizma ve ağrı hastalıklarına; Daire ile gösterilenler: Deri hastalıklarına; düz üçgenle gösterilen yerlerdeki: Sindirim yolu hastalıklarına (içmeler); Ters üçgenle gösterilen yerlerdeki: İdrar hastalıklarına; Yarım daire ile gösterilenler de: Kadın hastalıklarına ait olanlardır.

2 içme; Giresunda 1 kaplıca, 1 içme, Gümüşhane'de 5 içme, Hakâri'de 1 kaplıca ve içme, Hatay'da 1 kaplıca, Isparta'da 1 kaplıca, 1 içme; İstanbul'da 1 kaplıca, 1 içme; İzmir'de 20 kaplıca, 6 içme; Kars'ta 2 kaplıca, 7 içme; Kastamonu'da 3 kaplıca, 2 içme; Kayseri'de 5 kaplıca, 4 içme, Kırşehir'de 4 kaplıca, Kocaeli'de 1 kaplıca, Konya'da 9 kaplıca, 1 içme; Kütahya'da 16 kaplıca, Malatya'da 1 içme, Manisa'da 9 kaplıca, 5 içme; Maraş'ta 2 kaplıca, 1 içme; Mardin'de 1 kaplıca; Muğla'da 9 kaplıca, 6 içme; Muş'ta 1 kaplıca, Nevşehir'de 1 hamam, 2 içme; Rize'de 18 kaplıca, 1 maden suyu, 2 içme; Sakarya'da 2 kaplıca, 1 maden suyu; Samsun'da 8 kaplıca, 2 içme; Siirt'te 3 kaplıca; Sinop'ta 2 kaplıca, 1 içme; Sivas'ta 14 kaplıca, 8 içme; Tekirdağ'da 1 kaplıca, 1 içme; Tokat'ta 7 kaplıca, 2 içme; Trabzon'da 1 maden suyu, 2 içme; Tunceli'de 5 kaplıca, 1 maden suyu; Urfa'da 1 kaplıca, Uşak'ta 1 kaplıca; Van'da 4 kaplıca, 3 içme; Yozgat'ta 7 kaplıca, 1 içme; Zonguldak'ta 3 kaplıca, 1 maden suyu, 2 içme vardır.

Kaplıca ve içmelerin Avrupa şehirlerindeki tesisler gözönünde tutularak geliştirilmesi gerekir. Eşimin rahatsızlığı dolayısıyla bazı Alman kaplıca şehirlerinde uzun zaman kaldım. Birçoklarını da turist olarak dolaşım. Her şeyden önce buralara gelenlerin ruhi huzuru ve bedenî istirahati için gerekli tesisleri temin etmek esastır. Çevrenin orman ve parklarla süslenmesi, binaların medenî bir tesis halinde olması, ön plâna alınmalıdır.

Fennî tesisler en modern apareyler ile geliştirilmelidir. Hastalığın şekline göre yapılacak tedavi, hekim kontrolü ve kurslarda yetişmiş diplomalı elemanlar tarafından tatbik edilmelidir.

İçmelerin vakit ve miktarı da muayyen kaideler çerçevesinde tatbik olunmalıdır. Diyet mutfakları, özel rejimler için gerekli her yemek hazırlanmalıdır. Günün muayyen saatlerinde yapılan muayene, banyo, masaj ve içmeler dışında sinema, opera, tiyatro, konserler; hattâ oyun gazinoları gibi eğlence yerlerine çok önem verilmelidir. Her türlü konforlu otobüs, minibüs, taksi gibi vasıtalarla çeşitli gezin-

tiler yapılmalıdır. Geniş oturma salonu ve kütüphanelerinde günün kültür ihtiyacını karşılayacak kitap, mecmua ve gazeteler ve radyo bulundurulmalıdır. Eşe, dosta yazılacak kartpostal ve pullar müessese içinde temin edilebilmelidir, hattâ birer posta idaresi şubeleri olmalıdır.

Yurdumuz kaplıca ve içmelerinde yapılacak reform Ankara, İstanbul, İzmir ve Bursa'dan başlanmak üzere kalkınma plânının ilk senelerine alınmalıdır. Budan sonra Erzurum, Sivas, Konya, Balıkesir, Bolu, Denizli ve Niğde gibi kaynakları zengin ve turistik önemleri olan diğer şehirler bölge tesisleri olarak onarılmalıdır.

Bu kaynakları işletecek özel sektör kapitalistleri, bazı zorluklardan çekinmekte ve misal olarak özel hastanelere tatbik edilen tedbirleri göstermektedirler.

Gerçekten «turistik» etiketi ile kurulan oteller, yalnız yatak parası olarak bir gece için 60 - 90 lira ahrlarken, bir hastanenin lüks odalarında yatak, bakım ve yemek parası olarak 60 - 70 liradan fazlasına müsaade edilmemektedir. Bu şartlar altında yatırım yapacak bulunamaz.

En az «turistik» adı altında kurulan tesislere tanınan hakların, özel hastane ve kaplıca tesislerine de tanınması, bu problemin hallinde yardımcı ve destekleyici olur kanısındayım.

(Folklor : 72)

«Atasözleri ve Deyimler»

Yazan : İhsan HİNÇER

1965 yılı sonunda Türk Dil Kurumunca yayımlanan Ömer Asım Aksoy'un «Atasözleri ve Deyimler» (1) adlı kitabı, şimdideğin bu konuda çıkan en başarılı eserdir. Yıllardanberi çeşitli yayın organlarında basılan yazılarda ve kitaplarda atasözleri ile deyimler karma olarak yayımlanmıştır. Aksoy, eserinde geniş, keskin ve ayrımlı bir şekilde deyimler ve atasözlerinin tarifini yapmıştır.

Kitap bir önsöz'le başlamakta ve dört bölüme ayrılmaktadır.

Birinci bölümde «Giriş» ten sonra, atasözleri ve deyimler:

- A — Şekil Özellikleri,
- B — Kavram Özellikleri,
- C — Tamamlayıcı Bilgiler,
- Ç — Tanım.

Bakımından ele alınmaktadır.

Bu bölümün sonunda XV. yüzyıldan bu yana yayımlanan belli başlı oniki eserin eleştirmesi ve karşılaştırılması yapılmıştır.

İkinci bölümde «Derlenen atasözleri, derlenen deyimler» yer almaktadır. Kitapta yer alan atasözleri 1621 tanedir. Deyimler ise 4079 u bulmaktadır. Alfabetik olarak verilmiştir.

Üçüncü bölümü «Kelime dizini» teşkil etmektedir.

Son ve dördüncü bölüm ise «Bibliyografi» dir. 269 + 162 = 431 kaynak verilmektedir. Atasözleri ve deyimlerle ilgili en geniş bibliyografyayı kapsamaktadır.

Dilci olduğu kadar, folklorcu da olan Aksoy'un eseri, büyük bir boşluğu doldurmuştur. Böyle derlemelere, değerlendirmelere ve incelemelere ihtiyacımız büyüktür. Bu suretle dağınıklaktan kurtulmuş oluruz.

Aksoy'un bu eseri dolayısıyla yazdığı gibi «Atasözlerinde bir ulusun düşünceleri, yaşayışları, inanışları, gelenekleri görülür. Atasözleri, ulusların zekâlarındaki keskinliğin, hayâllerindeki genişliğin, duygularındaki inceliğin de en tipik örnekleridir. Bu sözler, kuvvetli felsefelerden başka güzel buluşlarla, parlak noktelerle, zarif a-

laylarla, şiddetli taşlamalarla doludur. Böylece her atasözü, kendi ulusunun damgasını taşır.»

Büyük bir emek sonunda hazırlanan eserin kapsadığı konuyu daha iyi anlatabilmek için kitabın önsözünü aşağıya ayırdık:

« Ö N S Ö Z

Atasözleri ve Deyimler üzerine şimdike kadar çıkarılan eserlerde, bu sözlerin nitelikleri, gereği gibi belirtilmemiş, iki söz çeşidi birbirine karıştırılmış, üstelik atasözü ve deyim olmayan birçok sözler bunlar arasına katılmıştır. İleriden beri süregelen bu karışıklığa son vermek için şu kitabı düzenledim. Burada:

- a) Atasözlerini ve deyimleri tanıtan ölçüler verdim.
- b) Atasözlerini ayrı, deyimleri ayrı dizin ile gösterdim.
- c) Atasözü ve deyim olmayan sözlere yer vermedim.

Kitap dört bölümdür. Birinci bölümde atasözleriyle deyimlerin nitelikleri ve özellikleri üzerine bir incelemem vardır. Daha önce yayımlanmış eserlerde tutulan yol ve beliren görüşle, kendi görüşümü karşılaştırmak için yaptığım eleştirmeleri de bu bölümün sonuna ekledim.

Yerlerinde belirttiğim gibi, atasözlerimizi ve deyimlerimizi, kullanıldıkları çevre ve zaman bakımından dört kümeye ayırıyorum:

- 1 Bugün yurdumuzun her yerinde kullanılanlar;
- 2 Kullanışları, yurdumuzun kimi bölgelerine özgü olanlar;
- 3 Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar;
- 4 Eski zamanlarda kullanılmış, bugün unutulmuş olanlar

Bu esere sadece 1 numaralı sözleri aldım. Ötekiler de ayrı ayrı ciltlerde toplanabilir. Nitekim Türk Dil Kurumunca yurdumuzun çeşitli bölgelerinde kullanılan

(1) Ömer Asım Aksoy: «Atasözleri ve Deyimler. Türk Dil Kurumu Yayınları. 238. Ankara, 544 sayfa, 10 lira.

atasözleri ve deyimler derlenmektedir. İşin sonu alınca her sözün nerede kullanıldığı, gösterilmek suretiyle onlar da yayımlanacaktır.

Kitabın ikinci bölümüne iki ayırım olarak koyduğum atasözleriyle deyimleri seçmek için şu beş eseri tarattım:

Türk Lûgati, Hüseyin Kâzım Kadri. 1927 - 1945.

(s. 56'da eleştirdiğim bu eserden 6200 söz taranmıştır.)

Atalar Sözü, Sadi G. Kırmızı, 1939.

(s. 58'de eleştirdiğim bu eserden 4900 söz taranmıştır.)

Türkçe Tâbirler Sözlüğü, Mustafa Nihat Özön, 1943.

(s. 60'da eleştirdiğim bu eserden 2700 söz taranmıştır.)

Türk Ata Sözlüğü, Mustafa Nihat Özön, 1956.

(s. 63'te eleştirdiğim bu eserden 10850 söz taranmıştır.)

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, 1959
(Bu eserden 3200 söz taranmıştır.)

Bunlardan «Türk Ata Sözlüğü», daha önce çıkmış olan başlıca altı eserdeki sözleri içine almış olduğundan onlar da dolayısıyla taranmış olan kaynaklarımızdan sayılır. Bu eserler şunlardır:

Durub-u Emsal-i Osmaniyye (Şinasi)

Durub-u Emsal-i Osmaniyye (Ebüzziya)

Müntehabat-ı Durub-ı Emsal-i Türkiyye (A. Vefik Paşa)

Lehçe-i Osmanî (A. Vefik Paşa)

Atalar Sözü (Tanıtan: Velet İzbudak)

Divanü Lûgat-it-Türk (Kâşgarlı Mahmut)

Yukarıda da söylediğim gibi, kaynaklarda bulunan sözlerden ancak bugün yurdumuzun her yerinde kullanılmakta olanları kitaba aldım.

Tarattığım beş eserden 28000'e yakın söz çıktı. Çeşitli kaynaklarda tekrarlanmış olan sözlerden biri alındıktan ve atasözü, deyim olmyanlar ayıklandıktan sonra, bu sayı 5700'e düştü. Şüphe yok ki atasözlerimizin ve deyimlerimizin hepsi bu kadar değildir. Kaynaklarımızda bulunmayan da bir hayli söz vardır. Hatırladıkça rast-

landıkça onların da derlenmesi ve kitaba eklenmesi gerekir. Ben burada söz sayısının çok olmasına değil, aldığım sözlerin sağlam olmasına önem verdim.

Eserin üçüncü bölümü, kelime dizini-dir. Kitaba aldığım atasözleriyle deyimlerde bulunan bütün kelimelerin kaç numaralı söz içinde geçtiğini, bu dizinde gösterdim. Yalnız bir kelimesi hatırlanan sözün tamamını bulmaya da bir kelime ile belirtilen ana kavram üzerine hangi atasözlerinin ve deyimlerin bulunduğunu kolayca sıralama gibi işler için bu dizin, çok yararlı olacaktır.

Dördüncü bölüm, atasözleri ve deyimler konusunda bugüne kadar meydana getirilmiş yazma, basma eserlerin, yazıların bir bibliyografyasıdır. Bu bölüm, başuzman Dilaçar, uzman Şakir Ülkütaşır ve Kitaplık görevlisi Nuran Yarkın'ın çalışmalarıyla hızlandı.

İkinci bölüme kaynak olarak seçtiğim eserleri tarayıp fişlemede, verdiğim ölçülere göre ilk sınıflama ve ayıklamayı yapmada, üçüncü bölümdeki kelime dizinini hazırlamada Kurum görevlilerinden Cevdet Çağatay'ın, Gülten Akın'ın, Cem Dilçin'in, Ayser Barlas'ın, Güneş Bayraktar-oğlu'nun, Aysel Dikmen'in bana yardımları oldu.

Kitabın basım işini her devresinde izleyen, son provaları gören, basımdan sonra onu bir daha okuyarak gözden kaçmış yanlışları düzelten uzman Dehri Dilçin'in değerli yardımlarını anmayı da borç bilirim.

Bu eser, yukarıda belirttiğim amaçları gerçekleştirme yolunda bir denemedir. Elbette kusurları bulunacaktır. Ancak bu kusurların şimdiye kadar çıkan kitaplarda görülenlerden çok daha az olduğunu ve buradaki düşüncelerin, incelemelerin gelecekte bu konu ile uğraşacaklara ışık tutacağını sanıyorum.

Ankara, 23-11-1965
Ömer Asım AKSOY

182
Türk Dil ve Folklor Kitaplığına böyle bilim metodlarına uygun bir eser armağan ettiğinden dolayı Ömer Asım Aksoy'u tebrik ederiz. Bütün dileğimiz, Aksoy'un dil ve folklor kitaplığına devamlı eserler vermesidir.

Ardanuçlu Âşık Efkârî

— II —

Yazan : A. Emin ARSLAN

BÂDE İÇME MERASİMİ VE EFKÂRÎ MAHLASINI ALIŞI :

«Terhis olup, memlekete geldim. Biraz hasta haldeydim. Köyümüz çok güzeldir. Çamlıklarla çevrilidir. Bir tarafında meşhur Acielma Dağı var ki, bu dağın tam batısında Türk ordusu, Rus ordusu ile meydan muharebesi yapmış. Şehitlerimizin burada «şehadet mumları» yanan bir «Ziyaret Makamı» vardır. Bu dağın kuzeyinde bulunan «Ziyaret» e gitmeyi tavsiye ettiler. Bu sırada büyük kardeşim Ali Ağa zaten ben de onu düşünüyordum, dedi.

Temmuzun sonlarında, ağabeyim bana:

— Adem, oğlum, öküzleri al, Kasım-oğlu pınarının başına git, orada otlat, ben de akşam üzeri gelirim. Orası «Ziyaret» e yakındır. Gider ziyareti yaparız. Gelende de öküzlere odun bağlar geliriz dedi.

Ben öküzleri kızığa koştum. Doğru Kasım-oğlu Pınarına vardım. Bu pınar, tam Acielma Dağının eteğindedir. Buz gibi suyu vardır. Güzel çayırıkları, yeşil çamlıkları, ladinler, köknar ağaçları, ılgıt ılgıt esen yelleri insanı mesteder. Pınar şarıl şarıl akar. Mübarek suyuna içme ile doyulmaz.

İşte burada «Üç kök ceviz ağacı» vardır. Onların dibinde yattım. Serin rüzgâr ve kuşların civıltısı arasında beni bir uyku bastı. Uyudum, uykuda bir rüya gördüm ki Ziyarete bir «Pir» geldi. Bu sırada

— Haydi Adem, kalk oğul, gidelim, görelim diye kardeşim Ali Ağa çağırdı. Ben de uyandım, kalktım. Ziyarete gittik ki, çok kalabalık var.

Millet kuyruk halinde dizilmiş. Sıra ile Ziyaretin içinde oturan «Pir» in elini öper, ben de dizildim, Ziyaret'in etrafı çevrili, bir de kapısı var.

Kapıda da bir bekçi var, kapı açıldı. Sıra bana geldi, içeri girdim.

Bir Pir'le karşılaştım. Önümde bir kitap. Lâkin yazısı bizim okuduğumuz yazı değildi. Herkes elini öpüyor, öpüyor, o çekiyordu.

Ben de gittim. Üç defa elinin içini çe-

(Bu yazının I. bölümü 201 No. lu, Nisan 1966 tarihli T. F. A. nın 4044 üncü sayfasında çıkmıştır.)

Ne yazık ki annesinin (1) dede taraflarına ait tafsillatlı bir bilgi elde edemedik. Mamafih araştırmalarımıza devam ediyoruz. İleride ilk fırsatta bunları da aydınlığa çıkaracağız.

1920 de Efkârî'nin alayına, yani 18. alaya Artvin hudutlarına gelme emri verildiğini söylemiştik. Buradan da geçici olarak terhis edilip evine gelen Efkârî'nin, âşık olma tarihi de bu yıla tekabül etmektedir. Bu durumunu ispatlayan koşmaları vardır. Bunlardan 2 tanesini aynen yazıyoruz:

K O Ş M A

Biniyüz on altıda dünyaya geldim,
Sanki bir koncaıyı deste olmuşum.
Biniyüz otuz altı bu aşka daldım
O günden bugüne beste olmuşum.
O yâr bana bâde verdi çok dedi
Bu aşk ile sular gibi ak, dedi
Tabipler derdime çare yok dedi,
Çünkü yâr aşkıyla hasta olmuşum.

Efkârî'yi kaptan kaba döktüler
Bazen düzelttiler, bazen büktüler,
Gelinlerim imtihana çektiler
Çocuk bakımından usta olmuşum.

K O Ş M A

Tarih ki binüyüzz otuz altıda
Yaradan sevdaya saldı başımı
Bozuldu yuvamız müşkül haldeyim,
Kayıp ettim kardeşimi, eşimi.

Aşka bülbül oldum hasretim gül de
Şen öter mi aşk olmasa bülbül de,
Dokuzyüz ellide ondört Eylülde
Kerem gibi çektimişim dişimi
Benim kismet ah-ü zara yazıldı
Hasret çeke çeke canım üzüldü
Efkârî'yim neden yuvam bozuldu
Zâlim felek bırakmıyor peşimi.

Şimdi de hakikî âşık olan Efkârî'nin en yüksek mertebeye ulaşmasını «Bâdeli Âşık-Hak âşığı» olmasını, yani «Bâde içme merasimini» bizzat kendi ağzından dinleyelim.

virdi, öptüm ve sordum: «Baba niçin herkes elinin üstünü öptü, bana elinin içini öptürdün?»

— «Oğlum, sana marifet verdim» dedi.

Dışarı çıkmak için geriye çekildim. Bu sırada bir yerden düştüm. Bu düştüğüm yerden bir yere indim. Baktım ki bir güzel oda var. Bir de ses gelir, acaba nedir? İçine girmek için kapısını açtım, baktım ki on iki pîr oturmuş.

Hız Peygamberin dünyaya gelişini anlatan mevlidi okumaya hazırlanıyorlar. Hemen Kasımoğlu Pınarına koştum. Abdest aldım, tekrar geldim. Ben de oturdum, dinledim. Mevlid bitti.

Okuyan bir pîr seslendi: «Belkiya şerbeti getir,» dedi. Bir kız içeri girdi, lâkin yüzü beyaz bir atkı ile kapalı. Elinde bir ibrik, bir tepsi, bir bardak. Bunların hepsi ağaçtan idi. Kızı görünce, hayran oldum. Her bardağa şerbet doldurup verende, az eğildi mi, saçlarının iki taraftan atın teli gibi yere süründüğünü gördüm.

Şerbeti on iki kişiye verdi. Sıra bana geldi. İbrikten bana dökerken siyah bir şerbet aktı. Lâkin ben beyazına siyahına bakmadım. Güzelin elinden siyah değil, zehir aksa içilir. Aldım, içtim. Lezzeti bütün vücudumu aldı. Bundan sonra birisi dışarı çıktı. Bir ezan okudu. Birisi imam oldu, iki diz namaz kıldık. Selâm verdiler, hayde gelin, dediler. Tekrar odaya girdiler.

Ben de girdim, «Belkiya defteri getir» dediler. Kız elinde bir defter geldi. Bana, «Aç bakalım bir sıra» dediler. Ben de açtım. «Dokuz numara» dediler. Beni «Dokuz» numaralı sahifeye «Âşık Efkârî» diye yazdılar. Yanına Begiağa kızı Nazmiye Hanım, diye yazdılar «Baba bana niçin bu kızın yanında bir ad ilâve ettiniz?» dedim «Oğlum seni âşık defterine yazdık Yanına da işte, senin nasibin olan, ayaküstü duran, bize şerbet veren bu kız yazdık» dediler.

«Baba, bu kızın adı Belkiya idi. Şimdi Nazmiye Hanım diye yazdınız. Pîr'ler, «Oğlum, bugün bize hizmete gönderilmiş,

terinde aşk ortağın NAZMIYE Hanım'dır» dediler.

Bu sırada kızı, pîrlerin birisi dışarı çıkardı. Kasımoğlu Pınarı'nın başına getirdi. İşte burada, bu suyun yanında:

— «Birbirinize vereceğiniz vaidlere şahit olun» dedi, gitti.

Kız, altın telli saçlarının iki dalını bir tarafa topladı. Bir nar çıkardı. Nar, özüm bildiğimiz nar değildi, kabukları altındandı.

— «Haydi bakalım Âşık Efkârî, bu narın danesi mi çok, yoksa saçının teli mi çok?» dedi. Ben; «Narın tanesi çok» dedim. Beraber başbaşa saymağa başladık. Nar tanesi çok olursa kız, bana yâr olacaktı. Kızın saçı çok olursa, ben ona kul olacaktım. Bahse bu şekilde girdik.

Narı saymaya başladık, bir nar tanesini alıp, altın kâsesi gibi boş olan narın diğer yarı kabuğunun içine, buna karşılık saçından bir tel alıp, diğer omuzuna koyduk. Bu arada bana çok hararet bastı. Kız: «Nar harareti keser» diye, üç tane «nar tanesi» yedirdi. Sayım bitince, onun saçının teli, üç tane fazla geldi.

Kız; «Haydi, Allah'a ısmarladık» dedi, yürüdü. Ben de peşinden gitmek için kalktım, yürüdüm. Bir de baktım ki Ağabeyim Ali Ağa ve kalabalık, bütün millet başucumda toplanmışlar.

Ağabeyim beni tuttu, «Nereye gidiyorsun?» dedi. Aklım başıma geldi. KIRK GÜN geçmiş bir nar'ı sayarken.

Ağabeyim her taraftan hocalar getirip beni okutmuş. Ben kız ile konuşur ve nar ve saçını sayarken, hep dinlemişler. Beni cinlerle konuşur, sanmışlar. Bir gün aklı başında ve yaşlı komşular ağabeyime: «Ali Ağa, bu çocuk deli değil, âşıklık alâmeti var. Sen git, Soğanlı köyünde bir Âşıklar ocağı var. Bunların halini Abdullah Hoca bilir. Onu getir, kardeşinin dardını o anlar» derler. Ağabeyim hemen Soğanlı'ya bir adam salar, Abdullah Hoca'yı getirir.

Bende takat kalmamış. Kırk gün yalnız süt içirmişler «Su», «süt», «yoğurt» la Kırk Gün'ü doldurmuşum. Başka hiçbir

şeyden haberim yok. Abdullah Hoca gelmiş, ağabeyime «Müjdelere olsun. Bu çocuk «Hak âşığı»dır. Bâde içme merasiminden uyanmış. Sakın dokunman, aklını kaybeder, deli olur. Hemen bir saz getirin. Çalın, bakın nasıl söyler» demiş.

Bir yakın köyden; bir saz bulup getirtilmişler. Ben sazın sesini duydum. Aklım başıma geldi. Lâkin henüz saz çalmayı bilmiyorum. Yaşlı gözlerimle, torlak sazımla başladım Kasımoğlu Pınarındaki «Bâde içme merasimini» anlatmaya. Abdullah Hoca da eski hurufatla yazdı. O zaman yeni türkçe kabul edilmemişti.

İşte ilk söylediğim şiir, budur:
Bilmez idim uyumuştum
Kasımoğlu Pınarı'nda
Bir dolu verdiler içtim
Kasımoğlu Pınarı'nda.

Bir Pîr'in öptüm elini
Gösterdi Aşk'ın yolunu
Oldum ben aşkın bülbülü
Kasımoğlu Pınarı'nda.

Bir güzel geldi, Belkiya
Benzer on beş günlük Ay'a
Durdum baktım kıya kıya
Kasımoğlu Pınarı'nda.

Zannettim doğdu Ay durdu
Bana bir nar'ı saydırdı
Üç danesini yedirdi
Kasımoğlu Pınarı'nda.

Bir de defter getirdiler
Yazdı ismim bitirdiler
Bir duva'ya oturdular
Kasımoğlu Pınarı'nda.

Bir ayna tuttular bana
Baktım seyrettim cihan'a
Baka kaldım yana yana
Kasımoğlu Pınarı'nda.

Efkârî yazdı mahlas'ım
Cihan'a ulaştım sesin
Yar ile yenildim bes'im
Kasımoğlu Pınarı'nda.

EFKÂRÎ'nin bu rüyası
Bahse girip nar sayması
Kırk gün sürdü bu hava'sı
Kasımoğlu Pınarı'nda.

Bu sırada bir baygınlık geçirdim. Abdullah Hoca tekrar müjdeledi, bana hitap etti: «Oğlum, sana bir devlet konmuş, aşkın mübarek olsun» dedi. Sonra; «Bu çocuk zayıf düşmüş, buna bakmalı ki iyileşsin, diye ilâve etti:

Bana on beş gün kadar itina ile bakıp istirahat ettirdiler. Bundan geri, komşular bir gün Cuma Namazını kıldıktan sonra, Abdullah Hocayı da alıp bizim eve geldiler. İstekleri üzerine, torlak ve acemi, sazı elime aldım, bir köşeye çekilip şu koşmayı söyledim:

Ervah-ı ezelde Levh-i kalemde
Bu benim derdimi böyle yazdılar
Aşk'a tellâl edip devr-i âlemde
Kismetimi ilden ile yazdılar.

Erenler ne dedi ben dedim, beli,
Onlar gösterdiler erkânı yol'u,
Defter'e kayıt oldum Aşkın bülbülü,
Feryadımı gonca güle yazdılar.

Böyle kayıt ettiler deftere bizi
Devr-i kıyamet'e efsanemizi
EFKÂRÎ koydular mahlasımızı
Düşürdüler dilden dile yazdılar. (2)

(1) Hâmit Zübeyr Koşay: «Susmuş Saz», 1949, Ankara. Efkârî'nin anne tarafından dedelerine ait bilgiyi yanlış verdiği gibi, annesinin ismini de bilmemektedir. Aynı zamanda kaynak gösterilmemiştir. Dedelerinden de pek haberi yoktur. Yalnız bir yerde Âşık Cesimî'nin ismi geçmektedir. Mustafa Bayraktar ise, Efkârî'nin dedesi değil, babasının amcasıdır.

(2) Hâmit Zübeyr Koşay ile tek ittifak ettiğimiz nokta, âşık olma merasiminin doğru yazılmış olmasıdır. Ayrıca M. Adil Özder «Doğu illerimizde Âşık Karşılaşmaları» (birinci kitap Bursa, 1965) adlı kitapta âşık olma merasiminden kısaca bahsederken dedesi Âşık Cesimî'nin ölüm tarihini 1915 olarak yanlış vermiştir. Doğrusu 1917 dir. Efkârî'nin mahlasını «rüyasında elini öptüren ihtiyarın «Efkâr etme» sözünden aldığı, kendisinin açıklamasından anlıyoruz.» demekle yanılmıştır. Mahlasını alış şekli, yukarıda, bizim yazdığımız şekilde olmuştur.

Sultan Gelin ile Haççenin Ağdı

Yazan : Nebi DADALOĞLU

söylenir.

Yanık mı yanık, içli mi içli... Hele iki gelin, kilimin dibinde söylerse, kirit sesi de karıştı mı, ahırda bağlı duran doru at ocak başında dinleyenler bile ağlamaktan kendilerini alamazlar.

Bu tatil dönemi Adana'nın Emeksiz Parkındayım Seyhan nehrinin masmavi akışını, hışırtısını duyar-ken bir ağıt sesi geldi ku-lağıma. Taşköprü'nün altı-na geldiğimde bizim oralı Musa ile Deli Boran'la kar-şılaştım. Beni görünce ses

lerini kestiler.

«Ne o, emmiuşağı, bu köprü'nün altında ne arar-sınız» dediğimde; Deli Bo-ran söze başladı:

— «Bunu bilmiyecek ne var? Burası güneşlenme, sırt yıkama, don yıkama yeri. Bize çamaşırhanedir burası. Gene sana güzel a-ğıtlar belledim, aç teybin de sonadan da sesimi dine-yim. Hani ıradıyo söylüyecek diyordun, bunu da söy-lemeze gelme yanına! Aç hele, ver ağızlığını elime, gecikirsek ağa kızar, bir da-ha asbap - musbap yıkat-maz.

İşte, Taşköprü altında teype aldığım Deli Boran'ın söylediği ağıt:

— 1 —

Evimizin önü kesik
Akar suyu fırlanarak
Can veriyor babam kızı
Köşşek (★) gibi kıvrana-
rak

— 2 —

Haççem don yumadan gelir
Akar kolunun iliği
Antekye çekmeni giyer
İğranırdı mor belığı

— 3 —

Ağ kolcağı var kolunda
Sırmakı şerit belinde
Uçurdum babam kızını
Görmüşler Alma gölünde

— 4 —

Harap kalsın Dedebeği
Turnam dönseyidi geri
Yaylıya bacım yaylıya
Lâle biter sümbül sarı

— 5 —

Elekşirtten ev yekindir
Önü Kirksuya dökülür
Bu ağanın nazlı kızı
Esen yellerden sakınır.

Fatmacıkla Tokmacık

Derleyen : Numan KARTAL

(Derleniş yeri ve yılı :
Kandıra - Bakırlı köyü,
1958. Anlatan: İbrahim Yıl-
maz.)

Bir varmış bir yokmuş, eski zaman içinde, cinler ci-rit oynarken, eski hamam içinde, ben dedeyken, vak-tin birinde, yokluğun dar-lığında, varlığın bağında safasını süren bir karı-ko-ca varmış. Var varanın, sür sürenin demiş de bey-karlı bir günün ala saba-hında ava gitmiş. Yabani at görmüş, çiftesi pek olur diye deh demiş. Kurt gör-müş, etin yenmez neyliye-yim diye seslenmiş. Tavşana kaç, taziya tut derken bir kuş görmüş, en sonun-da dank deyip vurmuş.

— 6 —

Çukurova'nın nergizi
Kokula da sok başına
Dayanamam babam kızı
Kavuştun mu kardaşına...

Deli Boran, birinci ağıdı bitirdikten sonra, öksürdü; aksırdı, söze tekrar başla-dı:

— «Emmioğlu bu yaz-dıracağı ağıt da Keltepe köyünden Encümenlik yap-mış Hacı Ümmedin oğlu Osman Koçağın, Karaşihli ağası bulunan Hacı Duran'ın kızı, kendi avradı olan Sultan geline yaktığı ağıt-tır. Teyp yazıyor değil mi?»

— Yazıyor... —

Suya gider ıgır ıgır
Bilmem tülü, bilmem puhur
Karagöl konağa gelmiş
El et de Sultanı çağır.

Hatun onu yolmuş, te-mizleyip çömleğe (çömle-ğe) koymuş. Biraz tuz, bi-raz da sovan derken, bi-zim kuş çömlekte fıkır fi-kır kaynarken, hatun da-yanamamış. Önce kokusu-nu çekmiş, sonra bu böy-le olmaz diyerekten çöm-leğe gözünü dikmiş, Da-derke madarke, yemiş, bitirmiş.

Akşam olmuş, bey gel-miş. Beye ne söyleyeceğim diyerekten bir iyice şişmiş. Tanrı çaresiz kılmasın, zor-dur ama, çaresiz kalan i-çin de çaresini bulmak bir yoldur. Hatun da gündüz-den yolunu bulmuş, me-mesini kesip çömleğe koy-muş.

Ateş attılar sineme
Muhtaç ettin karı anama
Tez gelirim Adana'dan
Çare bulurum sunama.

Hele belige belige
Sarıyahlı ağ duluğa
Osman göçler gidedursun
Uğruyalım Tatholuğa.

Ağ golcak giyer döşüne
Ne güzel sağardı koyun
Yarın bahar gelinceğez
O zaman oynarım oyun.

Yüksek kaldırım salını
Gitsin görününü görününü
Ağır tüccarın kızı da
Hacı Duran'ın gelini.

Amanınız ben daldırdım
Gonca gülümü soldurdum
Yüreğime dert olmasın
İsteddiğini buldurdum.

(★) Köşşek Devenin er-keği.

Bey, hatun karnım zil çalıyor, yemek demiş. Ha-tun etleri sahana koymuş, siniyle getirmiş. Başlamış-lar yemeğe. Bey önce bir duralamış, sağına soluna bakınmış. Hatuna dönüp seslenmiş:

— Be hatun, bunca za-mandır kuş avlarım. Av e-ti dediğin biraz ekşimsi o-lur, lezzeti yerindeyse de yemesi biraz güç olur. Bunca av eti yedim böyle-sini görmedim, bu ne tat-lı etmiş böyle.

Hatun derinden bir ah çekmiş, beyinin tatlı sözü-ne yanıt vermiş, bakalım ne demiş:

— Sana tatlı ama, canım dan da aziz efendiciğim, bana acı.

Arkasından da göğsünü göstermiş. Bey «hiyy» di-yerekten bir iyice şaşmış, üzüntüsünden afallamış, ne redeyse baygınlık geçire-cekmiş. Hatun beyciğinin burnuna sovan suyu sık-mış, onu iyice uyandırmış da anlatmaya başlamış:

— Av dediğin kuşu çömleğe (çömleğe) vurdum. Kokusuna da vuruldum. Tadına bakayım dedim, ta-darke madarke, yedim bitirdim, mememi kestim çömleğin içine koydum.

Bey bu insan eti o ka-dar tatlı mı demiş de ar-kasından öyleyse fatma-cıkla tokmacığı besliye-lim buyurmuş.

Meğer bunların Fatma-cıkla Tokmacık adlarında iki çocukları varmış. Ka-rı-koca başbaşa vermişler, onlara şeker, üzüm almış-

1966 YILINDA

3.5
MİLYON
LİRALIK

Tam konforlu apartman daireleri
çeşitli, zengin para ikramiyeleri

AKBANK

lar, bal ile, kaymak ile canlarına can katmışlar. Çocuklar büyümüş, gelişmiş, tonton şeker şeyler olmuşlar. Karı-koca gün gelmiş bıçakları eğelemişler, hayırlısı Allah'tan demişler. Kolları sıvayıp bir bismillâh çekmişler. Kesmenin etlerini yemenin sevinci içinde hazırlıklarını bitirmişler.

Ne var ki umulmadık anlarda umulmadık olaylar olur, deyenler demiş. Biraz da galiba doğru söylemiş. Bu zamanda da, böyle olmuş. Hiç tanımadıkları biri koşa koşa gelmiş, fatmacıkla tokmakçığa kesileceklerini haber vermiş.

Fatmacıkla Tokmacık şaşırmış, kurtuluşun yolunu aramış. En sonunda kurtuluşu kaçırmış bulmuşlar. Evden çıkıp kaçmışlar. Kaçtıklarını babaları görmüş, peşlerine düş-

müş Onlar gitmiş, babaları gitmiş... Ama gençlik bu, başka şeydir, ihtiyarlık başka. Genç dinçtir, kuş gibi uçup gitmişler. Babaları erememiş, pişmanlıklar içinde geri dönmüş.

Çocuklar da yorulmuşlar, bir ağacın altına oturmuşlar. Biraz nefes alalm demişler. Fatmacık susamış, ben susadım abla, diye ablasına seslenmiş. Hemen orada bulunan sulardan içmek istemiş. Tokmacık:

— Aman dudum, ayı izinden içme, ayı olursun. geyik izinden içme, geyik olursun demiş.

Fatmacık dayanamamış, geyik izinden içmiş geyik olmuş. Tokmacık şaşır-mış, kardeşini alıp dağın ıssız bir yerine bırakmış. Kendisi de yüksek bir ağacın tepesine çıkmış, gece ağlar, gündüz ağlar gözyaşı dökermiş.

Her sabah da bu ağacın

altından geçip beygirini sulamaya giden bir adam geçirmiş. Ala bir sabahta kız ağacın tepesinde görmüş, güzelliğine şaşmış. İn de ben seni bize götürüyüm demiş. Kız inmiş, adamın evine gitmiş.

Bu adamın da bir oğlu varmış. Yakışıklı mı yakışıklı. Boylu boslu, levent bir oğlanmış. Bütün kızlar ah bir kere olsun bu delikanlının yüzünü görebilsek diye düş kurlarmış. Tokmacık da oğlanı görür görmez şaşkına dönmüş, oğlanın hayaliyle yaşamaya başlamış. Oğlan da kızı görünce vurulmuş, âşık olduğunu babasına söylemiş. Babası da razı olmuş. Zaten oğlum, senin için getirdim demiş. Güzel kızı, kızdan güzel oğluna almış. Üç gün üç gece, masallardaki gibi düğün yapmışlar.

Florürlü diş macunu

ipana
fluorid
DİŞ MACUNU

Diş minelerini sertleştirir Cürümelere önler

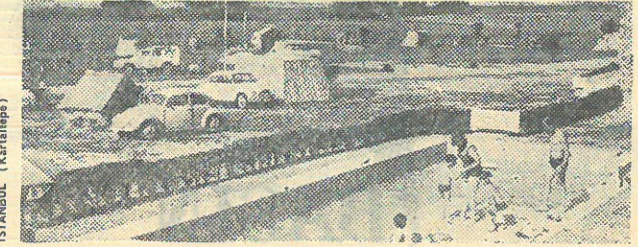
(Radar : 17 — 74)

KERVANSARAY A.Ş.

Moc Camp LAR

ZİNCİRİ, OTOMOBİLLİ TURİSTLERİN HİZMETİNDE

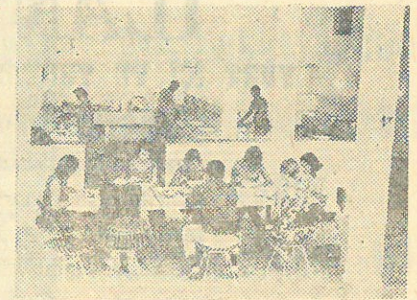
(Devamlı sıcak ve soğuk su, W.C. ve duşlar, çamaşır ve bulaşık yıkama yerleri, butan gaz ocaklı mutfaklar, dinlenme terasları, restoranlar, hatıra eşya satış yeri ve PTT servisleri)

İSTANBUL (Kartaltepe)

KUŞADASI

SİLİFKE

MOCAMPLAR: EDİRNE, KARTALTEPE, İPSALA, KUMLUK (Bursa) İNCİRALTI, KUŞADASI, SUSUZKÖY (Ankara), KIZKALESİ (Silifke), ALANYA

TÜRKİYE

TARİH • GÜNEŞ • TABİAT ve MOCAMP CENNETİ

(Basın organizasyonu : 66.174 - 75)

REKLAMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!

BASIN İLAN KURUMU

YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLAMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.

Genel Müdürlük :
Cağaloğlu, Türkocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01
Telgraf adresi : BASINKURUMU

(Basın : 13760 - 76)

Yıllık aboneli: 12,
altı aylık aboneli: 6
liradır.

Yurd dışı senelik abone:
3 \$, 1 £

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Sahibi : İHSAN HİNÇER

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :
BORA HİNÇER

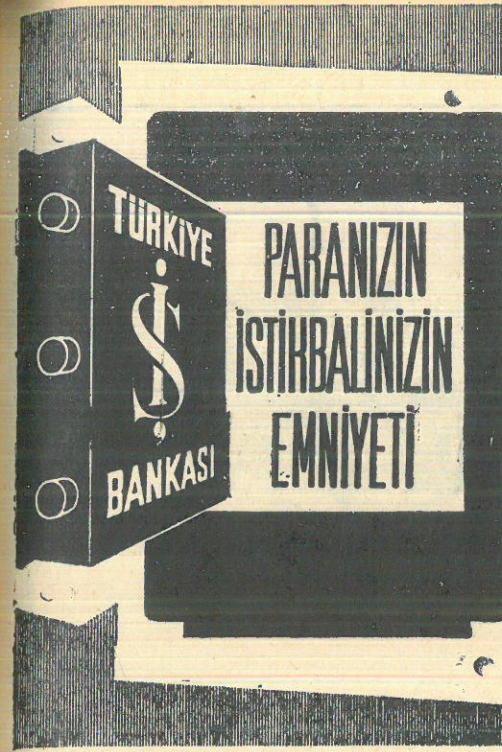
Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu: 46, Aksaray — İstanbul

Basılmıyan yazılar
istenince geri gönderilir.

Dizgi ve baskı:
Son Telgraf Matbaası

İstanbul

TÜRK FOLKLOR (= HALKBİLGİSİ) DERNEĞİNİN YAYIN ORGANIDIR.

(Folklor : 77)

(Basın: 9224 - 79)

ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET

EMNİYET SANDIĞI

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ
için de

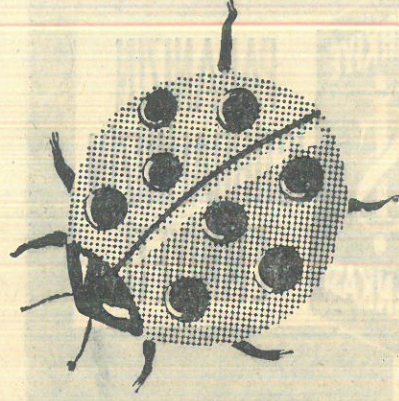
TÜRK TİCARET BANKASI
EMRİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI

KÜLTÜR YAYIN 9

(Folklor : 78)

1966 yılı
Sizce
Uğur Getirecektir

YENİ YILDA

12
MİLYON

büyükçekilişlere iştirâk için
Bütün Tasarruflarınızı
T.C. Ziraat Bankasında toplayınız.

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basım: 7615-A. 33 - 80)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

TEMMUZ 1966

İÇİNDEKİLER: //

Folklor Araştırmalarında Mevsim	Behçet DEDE
Tire Müzesinde İki Mezar Taşı	Şakir Sabri YENER
Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü (1)	Cahit ÖZTELLİ
Yazı - Resimde Kuşlar	Mâlik AKSEL
Karapınar Akçayazı Köyü Düğün Gelenekleri	Zeki SARIHAN
Erzurum'dan Derlenmiş Mâniler	Ord. Prof. FINDIKOĞLU Z, Fahri
Kaymakçı'dan Beddua'lar ve Hayır Dualar	Nedim ORTA
Yunus Emre'nin Mezarı Üzerine	Selçuk ES
Harput'ta Evlenme ve Düğünler (4)	İshak SUNGURLUOĞLU
Bucak İlçesinde Arzu ile Kamber Hikâyesi	Sener YÜCE
«Ceviz Oynamaya Geldin Odama»	Orhan G. AYDEMİR
Kandıra'dan Masallar: Fatmacık ile Yusufçuk	Numan KARTAL

MİLLÎ FOLKLOR ENSTİTÜSÜ'NÜN ADRESİ
BİZE GELEN KİTAPLAR

//
Sayı : 204

Kuruş : 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAN HALK KÜLTÜR DERGİNİ

